МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

14.03 – КМР. № 1894 “С” 2020.12.01. 006 ПЗ

МІЩАНИНА ТАРАСА ВАСИЛЬОВИЧА

2021 р.

НУБіП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСТИТЕТ БІОРЕСУРСІВ

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет юридичний

УДК 343.1

ПОГОДЖЕНО
Декан юридичного факультету

_____ Яра О. С.
“___” _____ 2021 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри адміністративного та фінансового права

_____ Курило В.І.
“___” _____ 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Кримінальна відповідальність за співучасть»

Спеціальність_____081«Право»_____
(код і назва)

Освітня програма _____ Право _____
(назва)

Орієнтація освітньої програми_____освітньо-професійна_____

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доцент _____ **М.А. Дейнега**

Керівник магістерської кваліфікаційної
роботи к.ю.н., старший викладач _____ **С.С. Ковальова**

Виконав _____ **Т.В. Міщанин**

КИЇВ – 2021

НУБіП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСТИТЕТ БІОРЕСУРСІВ

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет юридичний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри адміністративного та фінансового права

д.ю.н., професор _____ **Курило В.І.**

“ ” _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

_____Міщанина Тараса Васильовича _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність _____081Право_____

(код і назва)

Освітня програма _____Право_____

(назва)

Орієнтація освітньої програми _____Освітньо-професійна_____

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Кримінальна відповідальність за співучасть»затверджена наказом ректора НУБіП України від “01” грудня 2020 р. № 1894 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ “15” листопада 2021 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи нормативно-правові акти, у сфері кримінальної відповідальності за співучасть.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- розкрити ґенезу формування інституту співучасті та визначити найбільш важливі етапи його становлення;
- з'ясувати ознаки співучасті у кримінальному праві;
- розкрити сутність, види співучасті кримінальних правопорушень за ККУ;
- проаналізувати форми співучасті за кримінальним законодавством України;
- виявити особливості кримінальної відповідальність за злочини вчені у співучасті.

Дата видачі завдання “01” грудня 2020 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ **С.С. Ковальова**

(підпис) (прізвище та ініціали керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ **Т.В. Мішанин**

(підпис) (прізвище та ініціали студента)

НУБіП України

РЕФЕРАТ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Магістерська робота «Кримінальна відповідальність за співучасть» структурно складається з вступу, першого розділу (1 підрозділ), другого розділу (3 підрозділи), третього розділу, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи - 64 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 7 сторінок.

Актуальність та практична значущість обраної теми магістерської роботи зумовлюється тим, що посилення боротьби з правопорушеннями вчиненими у співучасті обумовлює як криміналізацію окремих форм співучасті та підвищення відповідальності за вчинення таких правопорушень, так і необхідність заохочення осіб, які відмовились від доведення кримінального правопорушення до кінця, хоча й усвідомлювали реальну можливість його завершення. Саме норми, що регулюють питання добровільної відмови від кримінального правопорушення, повинні стимулювати співучасників на відвернення вчинюваного ними кримінального правопорушення.

Незважаючи на численні дослідження інституту співучасників, окремі аспекти і дотепер не отримали остаточного наукового вирішення. Тому правильне вирішення питання про відповідальність за кримінальне правопорушення вчинене у співучасті неможливе без з'ясування сутності, природи, форм та умов співучасті у злочині.

В першому розділі магістерської кваліфікаційної роботи досліджено історичний розвиток інституту співучасті.

В другому розділ розглянуті зміст, ознаки, форма співучасті та види співучасті.

Третій розділ присвячений дослідженню кримінальної відповідальністі за злочини вчинені у співучасті.

Сформульовано наступні узагальнюючі висновки.

НУБіП України

Історичний розвиток інституту співучасті умовно можна поділити на три етапи:

1) X – XVII ст., - покарання за співучасть у злочині було тотожним покаранню за індивідуально вчинений злочин, його міра була однаковою для всіх співучасників, а саме поняття «співучасть» ще не сформувалось;

2) XVII – XIX ст. - законодавцем були введені норми про покарання за участь у вчиненні злочину з урахуванням видів співучасників;

3) XIX - початок XX ст. - коли законодавчо встановлюються поняття і форми співучасті, види злочинних об’єднань.

Встановлено, що співучасть - це особлива форма скоєння кримінального правопорушення умисно двома і більше особами, яка має найвищий рівень суспільної небезпеки.

Охарактеризовано об’єктивні та суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті. Об’єктивними ознаками співучасті є: участь у злочині двох чи більше осіб; спричинення одного і того самого, єдиного для всіх співучасників злочинного результату; причинний зв'язок між діянням кожного співучасника і єдиний злочинний результат.

Суб'єктивною ознакою є умисел співучасників, який включає: взаємну поінформованість співучасників про злочинну діяльність кожного або когось із них; усвідомлення кожним із співучасників того, що він своїми діями спільно з діями інших вчиняв кримінальне правопорушення або сприяв його вчиненню; бажання або свідоме допускання настання єдиного злочинного результату.

Проведене дослідження надало можливість визначити форми співучасті. Форми співучасті розрізняють: за об'єктивною ознакою - проста і складна співучасть і за суб’єктивною ознакою - співучасть без попередньої змови, співучасть з попередньою змовою, злочинна організація та організоване злочинне угруповання.

Аналіз діючого кримінального законодавства дає можливість зазначити, що регулювання питань співучасті у законодавстві про кримінальну відповідальність дозволяє провести межу між вчиненням кримінального

правопорушення у співучасті і вчиненням кримінального правопорушення однією особою, що дає можливість індивідуалізувати відповідальність співучасників залежно від ролі і ступеня участі у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Ключові слова: інститут співучасті, правопорушення вчинене у співучасті, виконавець, організатор, підбурювач, пособник.

НУБіП України

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ І Співучасть у злочині як інститут кримінального права 6

1.1 Історичний розвиток інституту співучасті у злочині 6

Висновок до розділу І 12

РОЗДІЛ ІІ Зміст, ознаки, форма співучасті, види співучасті 13

2.1 Поняття та ознаки співучасті у кримінальному праві 13

2.2 Види співучасті кримінальних правопорушень за ККУ 20

2.3. Форми співучасті за кримінальним законодавством України 31

Висновки до розділу ІІ 39

РОЗДІЛ ІІІ Кримінальна відповідальність за злочини вчинені у співучасті 41

Висновок до розділу ІІІ 53

ВИСНОВКИ 55

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 58

НУБіП України

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України – Кримінальний кодекс України.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ВСТУП

Актуальність теми. Починаючи з 90-х років минулого століття різко зросли рівень і частка злочинів, скоєних групами осіб, в тому числі організованими злочинними групами та злочинними співтовариствами. Групова злочинність набула масовий характер в загальній кількості злочинів.

Особливу суспільну небезпеку становлять групові злочини, що здійснюються організованими групами і злочинними співтовариствами. Поява організованої злочинності з неминучістю поставило перед теоретиками та практиками питання прийняття додаткових правових актів та вдосконалення наявних для приведення законодавства у потрібне часом стан з метою відповідного правового реагування держави на такі негативні явища.

У нових економічних умовах злочинність для досягнення своїх корисливих цілей переорієнтувалася на напрямки, які дають найбільші дивіденди, в тому числі на банково-фінансову, зовнішньоекономічну, посередницьку та подібні їм сфери. Практика свідчить, що такі правопорушення досить складно, а іноді і неможливо зробити поодинці, а тому злочинці об'єднуються в злочинні групи. Злочинні посягання на зазначені сфери господарства завдають набагато більшої шкоди суспільству і державі в порівнянні зі злочинами загальнокримінальної спрямованості. Але не слід забувати і про значне зростання частки групових злочинів загальнокримінальної спрямованості, у тому числі крадіжок, грабежів, розбійних нападів, шахрайства, вимагання.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що посилення боротьби з правопорушеннями вчиненими у співучасті обумовлює як криміналізацію окремих форм співучасті, підвищення відповідальності за вчинення таких правопорушень, так і необхідність заохочення осіб, які відмовились від доведення кримінального правопорушення до кінця, хоча й усвідомлювали реальну можливість його завершення. Саме норми, що регулюють питання добровільної відмови від кримінального правопорушення, повинні

стимулювати співучасників на відвернення вчинюваного ним кримінального правопорушення.

Незважаючи на численні дослідження інституту співучасників, окремі аспекти і дотепер не отримали остаточного наукового вирішення. Тому правильне вирішення питання про відповідальність за кримінальне правопорушення вчинене у співучасті неможливе без з'ясування сутності, природи, форм та умов співучасті у злочині.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що складаються в процесі вчинення кримінального правопорушення у співучасті.

Предмет дослідження: кримінальна відповідальність за вчинення кримінального правопорушення у співучасті.

Мета дослідження: визначення сутності та особливостей кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення вчинені у співучасті.

Для досягнення мети були поставленні та вирішені наступні завдання:

- розкрити генезу формування інституту співучасті та визначити найбільш важливі етапи його становлення;
- з'ясувати ознаки співучасті у кримінальному праві;
- розкрити сутність, види співучасті кримінальних правопорушень за ККУ;
- проаналізувати форми співучасті за кримінальним законодавством України;
- виявити особливості кримінальної відповідальність за злочини вчені у співучасті.

Практичне значення одержаних результатів. Результати магістерської роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні юридичних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Міщанин Т. Відповідальність співучасників при добровільній відмові від доведення кримінального правопорушення до кінця // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

НУБіП України

Серія: «Юридичні науки». 2021. Вип. 3(39). https // doi.org/10.25313/2520-2308-2021-5-7212.

Міщанин Т. МНПК «Динаміка, рух та розвиток сучасної науки» м.Луцьк,05.03.2021р «Інститут співучасті» с.42-45

Методологічною основою дослідження є сучасні методи пізнання як загальнонаукові, так і спеціальні: діалектико-матеріалістичний, системний, соціологічний, історичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, статистичний, методи моделювання, прогнозування, є принципи і закони діалектики, філософські категорії пізнання соціально-правових явищ; соціологічні методи збору інформації (спостереження, вивчення документів, аналіз літературних джерел).

Структура роботи: магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, які охоплюють чотири підрозділв, висновків, списку використаних джерел. Загальна кількість роботи 64 сторінки з яких 7 сторінок займає список використаних джерел.

НУБіП України

І РОЗДІЛ
СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ ЯК ІСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1.1. Історичний розвиток інституту співучасті у злочині

Перші згади про співучасть, можна знайти в статтях 32 та 33 Руської Правди, так вказані статті, встановлюють розміри відповідальності у разі вчинення крадіжки групою осіб. Так стаття 32 Руської Правди передбачала «Коли краде в хліві чи в домі, то якщо буде один — платити йому 3 гривні і 30 кун, а буде злодіїв багато, то всім платити по 3 гривні і 30 кун», за статтею 33 Руської правди «Коли крадуть худобу на полі, чи вівці, чи кози, чи свині (і будуть зловлені), то сплачують по 60 кун; якщо злодіїв буде багато, то кожен сплачує по 60 кун» [1, с .138]

Однак, Руська Правда не класифікувала співучасників на види та встановлювала однакову відповідальність для кожного учасника крадіжки.

Ще один документ, який має дані про співучасть є Губна Білозерська грамота 1539 р вона містить інформацію про значну кількість розбоїв, вбивств, підпалів в Білозерському повіті. Статті 2, 5, 8 грамоти свідчать про існування розбійників, їх покровителів і ватажків. Діяльність покровителів , ватажків розбійників слід розуміти як співучасть у злочині у вигляді пособництва відповідно до сучасного законодавства. Білозерська грамота є єдиним документом того часу, який позначив ознаки співучасників злочинів [2, с .350].

Таким чином, до XVII ст., інститут співучасті знаходиться на початковій стадії, можна сказати що інститут співучасті законодавчо регламентувався, однак не було розмежування форм співучасті і видів співучасників. Окрім того, не було регламентовано і саме поняття співучасть а не було певних ознак співучасників.

З XVII ст. з'являється, більш більш чітке розмежування співучасті, в цей перід у роботах представників англосаксонської правової сім'ї зароджується

акцесорна теорія співучасті (іноді на сторінках наукової літератури вона іменується як «теорія солідарної відповідальності співучасників», «теорія похідної відповідальності співучасників», «теорія акцесорної природи співучасті», «загальна теорія співучасті») [761, с.82]. Ця теорія була сприйнята представниками німецької та французької класичних шкіл кримінального права та вперше віднайшла своє законодавче втілення у Кримінальному кодексі Франції 1791 р., а потім в Кодексі Наполеона 1810 р.

В узагальненому вигляді акцесорна теорія втілює правило accessorium sequitur prinsipale (другорядне йде за головним) й визнає ключову роль виконавця у вчиненому злочині та придаткові ролі інших співучасників. Концептуально положення вказаної теорії можна звести до такого:

1) головною фігурою співучасті є виконавець злочину, без нього співучасть в злочині не можлива; дії організатора, підбурювача та пособника мають другорядний, допоміжний характер [3, с.28];

2) кваліфікація діянь співучасників можлива тільки за тією ж статтею, за якою відбувається кваліфікація діяння виконавця [4, с.138];

3) відповідальність інших учасників злочину (в тому числі й вид та міра покарання) залежить від того, яке діяння в межах загального наміру здійснює виконавець (готування, замах, закінчений злочин) [5, с.82].

Російські Судебники питання співучасті не піднімали, як і взагалі вчення про елементи злочину, але в окремих губних грамотах зверталася увага на осіб, які були причетні до злочину, особливо при розбої. Так, йдеться про тих людей, до яких розбійники приїжджають, про «подвод» або «по-норовке» розбійникам, при допомозі продажу накраденого і т.д.

У Соборному уложенні 1649 р. досить часто відмічається питання про учасників, хоча і не вказується якоїсь чіткої системи. Суб'єктами злочину могли бути як окремі особи, так і група осіб. Закон поділяв їх на головних і другорядних, розуміючи під останніми співучасників [7]. В даному документі вперше знайшли своє закріплення норми не лише про просте співвиконання, але і інших співучасників, таких як підбурювач та посібник. При цьому

пособництво каралось так само як безпосереднє виконання злочину. В Уложенні 1649 року вперше з'являється поняття скопу і змови, під якими розумілися великі групи осіб, яким були притаманні такі ознаки, як попередня організованість та спільність вчинення злочинів [7]. Соборне уложення 1649 року мало вагоме значення для подальшого розвитку інституту співучасті, оскільки саме у даному документі було закріплено основні поняття співучасті, які характерні і для сучасної доктрини.

Ще одним документом, в якому зявляється інститут співучасті, є Уложення «Про покарання кримінальні та виправні», що було видано в 1845 р. Згідно з його редакцією існувало дві форми співучасті – без попередньої згоди та за попередньою згодою, причому види співучасників розмежовувалися залежно від форми співучасті. Слід зазначити, що Уложення про покарання кримінальні та виправні тричі видавалося у нових редакціях: у 1857, 1866 та 1885 рр. При цьому норми про форми (види) співучасті не зазнавали жодних змін.

Найбільший розвиток в дореволюційний період інститут співучасті отримав в Уложенні про покарання кримінальних та виправних 1845 р і в його редакціях 1857, 1866, 1885 рр., Статуті про покарання, що накладаються світовими суддями 1864 р Військово-кримінальному кодексі 1875 р , Фінляндському укладенні та пізніше в Кримінальному уложенні від 22 березня 1903 р.

Розгорнуте визначення співучасті дало Кримінальне укладення 1903 р, згідно якого співучасть це "учинення діяння кількома особами, які погодилися на його вчинення або діяли свідомо спільно", визначаючи, таким чином, змову як обставину, що утворює відносно самостійний елемент предмета доказування у справах даної категорії [8].

Відповідно до Кримінального укладення 1903 р співучасниками визнавалися ті особи, які: "1) безпосередньо вчинили діяння або брали участь в його виконанні; 2) підбурили іншого до співучасті в злочинному діянні, 3) були пособниками, доставляли кошти або усували перешкоди, або допомогли

учинити злочине діяння порадою або не перешкоджали його учиненню. Кримінальна відповідальність співучасників, діяльність яких в скоєнні такого правопорушення визнавалася несуттєвою, значно пом'якшували, а співучасник, який відмовився від участі в скоєнні злочину і прийняв заходів до запобігання злочинного діяння, взагалі звільнявся від кримінальної відповідальності [8].

Докорінні соціальні зміни, які відбулися в 1917 р., призвели не тільки до зміни державного ладу, а й до скасування всіх діючих правових інститутів. У цей час почала формуватися наука радянського кримінального права; серйозна увага в ній приділялася проблемі співучасті у злочині.

Як зазначає Г.В. Швеков, "нещадна боротьба з контрреволюцією, а саме в цьому полягала в той період головне завдання Радянської влади, вимагала прийняття найрішучіших заходів по ліквідації змов, заколотів, повстань, які представляють форми колективної антирадянської діяльності"[9, с. 3].

Декрети нової влади, як правило, були спрямовані на боротьбу з конкретними проявами збройного опору режиму, саботажу і інший антирадянсій діяльності. В силу цього, а також через відмову від використання попереднього досвіду ці декрети не містили будь-якого загального визначення співучасті, не відкривали особливості діяльності різних видів співучасників, а обмежувалися лише перерахуванням видів співучасників і встановлювали принципи їх відповідальності.

Яскравим прикладом такого документа є постанова касаційного відділення ВЦВК від 6 жовтня 1918 року "Про підсудності революційних трибуналів". Дана постанова, що носить в основному кримінально-процесуальний характер, давала визначення контрреволюційної злочинної організації і встановлювала, що до осіб, винних у контрреволюційних злочинних організаціях, перш за все відносятья організатори.

Окрмі того, до одних із перших офіційних документів радянської влади, що визначив коло співучасників і встановив їхню відповідальність і покарання за вчинене, можна віднести Декрет РНК від 8 травня1918 р. «Про хабарництво», у якому ввели в коло співучасників, крім виконавців і

пособників, також підбурювачів [9, с.6]. Необхідно зазначити, що всі особи, які були причетні до будь якого кримінального правопорушення визнавались співучасниками.

Не менш важливим є декрет ВЦВК від 20 червня 1919 року "Про вилучення із загальної підсудності в місцевостях, оголошених на військовому становищі", який визначав відповідальність за участь в банді (банді), склавши для вбивств, розбою і грабежів, за пособництво такої зграї і приховування її.

Перша спроба визначення поняття співучасті у радянському праві була зроблена у «Керівних началах з кримінального права РРФСР» 1919 року. Так, стаття 21 регламентувала відповідальність за діяння, вчинені спільно групою осіб (зграєю, бандою, натовпом). Кримінальній відповідальності в цьому випадку підлягали виконавці, підбурювачі і пособники, причому міри покарання співучасникам призначалися в залежності від ступеня небезпеки особистості злочинця і вчиненого ним діяння, ступінь же участі в скоєнні ним правопорушення не враховувалася.

Перший Кримінальний кодекс Української РСР 23 серпня 1922 року, який, по суті, копіював відповідний загальносоюзний Кримінальний кодекс РСФСР (1922 р.) встановив, що при визначенні міри покарання необхідно враховувати не тільки ступінь небезпеки діяння, а й ступінь участі в скоєнні злочину. Як співучасники вказувалися виконавець, підбурювач та пособник. Потурання як пособництва не розглядалося. При цьому в ряді статей Особливої частини передбачалася відповідальність за організаторську діяльність як самостійний злочин (наприклад, ст. 58, ст. 65, ч. 1 ст. 75, ст. 76 та ін.[22]).

Кримінальний кодекс РРФСР 1926 р практично не вніс будь-яких принципових змін в законодавче визначення форм співучасті і видів співучасників у злочині. Даний нормативний акт вказував на три основні види співучасників - виконавець, посібник і підбурювач. Однак в деяких статтях Особливої частини встановлювалася і відповідальність за організацію злочинів [10].

НУБіП України

Новий етап розвитку інституту співучасті отримав з прийняттям Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р, а потім і в КК РРФСР 1960 р.

У ст. 17 Основ, яка повністю відтворена у ст. 17 Кримінального кодексу РРФСР 1960 р [11]., закріплено, що співучастю визнається умисна спільна участь двох або більше осіб у здійсненні злочину. Співучасниками злочину, поряд з виконавцями, визнаються організатори, підбурювачі і посібники. Виконавцем визнається особа, яка безпосередньо вчинила злочин. Організатором визнається особа, яка організувала здійснення злочину або керувала його здійсненням. Підбурювачем визнається особа, яка схилила до здійснення злочину. Посібником визнається особа, яка сприяла здійсненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом.

Ступінь і характер участі кожного з співучасників у здійсненні злочину повинні бути враховані, призначено покарання [12, с. 89]. Рівень узагальнень, які здійснені законодавцем, були суттєво ґрунтовнішими, ніж раніше. Було закріплено поняття співучасті та його ознаки, визначені види співучасників та дана характеристика діянь, що утворюють кожен із цих видів. Одночасно закон робив акцент на суспільній небезпечності діяння, хоча і наголошував на необхідності врахування при призначенні покарання ступеня і характеру участі в злочині кожного із співучасників.

Окрім того, в цей же період проводилися глибокі теоретичні дослідження проблем співучасті, були прийнятий ряд нормативних актів, які регулюють нові форми небезпечної поведінки людей.

З проголошенням України незалежною державою та прийняттям Кримінального кодексу України 2001 року, інститут співучасті набув подальшого розвитку [13]. Так, у Кримінальному кодексі України Розділ VI Загальної частини присвячений питанням співучасті у злочині. У даному розділі більш уточнено дається поняття спільної злочинної діяльності,

конкретизовано дії співучасників, сформульовано правила кваліфікації дій співучасників, закріплюються поняття вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією, також визначаються умови, при яких співучасника звільняються від кримінальної відповідальності

Висновки до розділу І.

Отже, історичний розвиток інститут співучасті умовно можна поділити на три етапи:

1) X - XVII ст., - покарання за співучасть у злочині було тотожним покаранню за індивідуально вчинений злочин, його міра була однаковою для всіх співучасників, а саме поняття «співучасть» ще не сформувалось;

2) XVII - XIX ст. - законодавцем були введені норми про покарання за участь у вчиненні злочину з урахуванням видів співучасників;

3) XIX - початок XX ст. - коли законодавчо встановлюються поняття і форми співучасті, види злочинних об’єднань.

Окрім того слід зазначити, що розвиток інституту співучасті в українському кримінальному праві неухильно йшов шляхом встановлення пріоритету норм загальної частини кримінального кодексу над особливою частиною, диференціації видів співучасників у залежності від виконуваної ними ролі, форм співучасті в залежності від ступеня узгодженості дій співучасників, характеру зв'язку між ними і ступеня суспільної небезпеки проявів групової злочинності.

Саме ця диференціація призводить до розвитку уявлень про елементи, що складають предмет доказування у справах про групові кримінальні правопорушення.

НУБіП України

ІІ РОЗДІЛ
ЗМІСТ, ОЗНАКИ, ФОРМА СПІВУЧАСТІ, ВИДИ СПІВУЧАСТІ

2.1. Поняття та ознаки співучасті у кримінальному праві

Інститут співучасті є одним із найважливіших та найскладніших інститутів кримінального права та має велике значення для здійснення належного правосуддя.

Ще на початку минулого століття Н.С. Таганцев писав, що вчення про співучасть перебуває у хаотичному стані [14, с.167]. Дзвонів Г.Є зазначав, що «теорія співучасті становить вінець загального вчення про «злочин» і справедливо вважається найважчим інститутом кримінального права». Цю ж думку підтримав і вчений М.І. Ковальов [15], який підготував у фундаментальну працю з цієї проблеми.

Значення інституту співучасті полягає в тому, що він доводить притягнення до відповідальності не лише осіб, які безпосередньо виконують дії, що утворюють склад правопорушення, а також осіб, які, хоча безпосередньо своїми діями не вчиняють правопорушення, однак є організаторами, підбурювачами або посібниками при здійснення правопорушення.

Співучасть розглядається кримінальним правом як особлива форма здійснення правопорушення, що характеризується вищим ступенем суспільної небезпеки.

Правопорушення може бути здійснено не тільки однією особою, а й спільними діями кількох осіб. Подібні випадки розглядаються як особлива форма злочинної діяльності – співучасті у правопорушенні. Вчинення праврпорушення у співучасті представляє, як правило, велику суспільну небезпеку, ніж вчинення також правопорушення однією особою.

Співучасникам легше підготувати та здійснити злочинне зазіхання, приховати сліди вчиненого та предмети, здобуті злочинним шляхом. Такі

правопорушення часто мають організований характер, зачіпають інтереси багатьох потерпілих і завдають набагато більшої шкоди об'єкту зазіхання. [16, с 323]]

Норми про співучасть встановлені у Розділ VI КК України «**СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ**». У статті 26 дається нормативно-практичне визначення співучасті, яке звучить так «співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення»[13].

Поняттю співучасті у кримінальному правопорушенні присвячено самостійну стаття. Цим законодавець наголошує на значенні кримінально-правового регулювання даного інституту у боротьбі зі злочинністю.

Однак, помилково було б говорити, що всі норми інституту співучасті зосереджені саме там, так само як невірно було б вказувати, що вказаний розділ містить тільки норми інституту співучасті. Окремі норми інституту співучасті (які, втім, є суміжними з іншими інститутами Загальної частини кримінального права) знаходять своє відображення у інших розділах Загальної або Особливої частини КК [13]. Зокрема, норми, що стосуються особливостей кримінальної відповідальності співучасників, відображені також у ч. 2 ст. 53 КК («Суд, встановивши, що таке правопорушення (за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу».), ч. 5 ст. 68 КК («При призначенні покарання співучасникам злочину суд, керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, враховує характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні правопорушення») [13].

Текстуальне розміщення окремих його положень в 60 Особливій частині КК в якості кваліфікуючих ознак, не змінює родову приналежність інституту співучасті у правопорушенні. Так само, саме в Особливій частині КК (ч. 3 ст. 401) міститься норма інституту співучасті, яка встановлює загальне правило притягнення співучасників до відповідальності за правопорушення, вчинений спеціальним суб'єктом. У той же час Розділ VI Загальної частини КК містить правові приписи, які не є текстуальним відображенням інституту співучасті у вчиненні правопорушення [13].

Так, ч. 5 та ч. 6 ст. 27 КК [13] містять положення, які регулюють питання причетності до правопорушення, яка, як відомо, співучасті не становить. Проте текстуальне розміщення цих приписів у Розділі VI Загальної частини КК не викликає у нас заперечень з огляду на те, що таке розташування відповідає вимозі практичної зручності, зменшує кількість помилок у правозастосуванні, привертаючи та концентруючи увагу правозастосовувача на формах поведінки, які тільки зовні нагадують співучасть у правопорушенні, насправді її не становлячи.

Незважаючи на законодавче закріплення поняття співучасті, в науковому полі також існує велика кількість визначень поняття співучасті . Так наприклад, Ф.Г. Бурчак розуміє під співучастю спільну участь двох або більше осіб у скоєнні одного й того ж кримінального правопорушення [17, с .92]

П.Ф. Тельнов дає таке визначення співучасті: «співучасть цевчинення умисного правопорушення спільними свідомо, об'єднаними діяннями двох та більше осіб» [18, с. 208].

М.І. Ковальов дає своє тлумачення терміну співучасть: «Співучастю є спільні, навмисні дії, що являють собою вчиинення одного і того ж кримінального правопорушення з поділом чи без поділу ролей (співучасть у вузькому значенні слова або співвиконання)» [19, с. 97].

На думку Н.С. Таганцева: «Співучасть це спільна винна злочинна діяльність у широкому значенні цього слова та являється складною, складеною з ряду дій, відокремлених одне від одного і за місцем, і за часом, однак ці дії

складають одне ціле. » [20, с. 58]. На нашу думку таке визначення співучасті вказує на соціальне значення цього інституту.

В той же час А.В. Шеслер, використовуючи критичний підхід до визначення поняття співучасті, висунув своє визначення досліджуваного інституту: «співучасть – це спільна навмисна участь двох або більше осіб у скоєнні одного й того ж умисного правопорушення» [21, с. 69].

Значення інституту співучасті на думку вище вказаного автора полягає в тому, що він: 1) визначає коло осіб, які несуть кримінальну відповідальність за спільно вчинене не правопорушення, залишаючи за межами цього кола багатьох фактичних учасників спільної злочинної діяльності;

2) визначає правові підстави та межі кримінальної відповідальності співучасників правопорушення, і перш за все тих із них, хто не є виконавцем або співвиконавцем злочину, тому що їх дії не охоплюються конкретною статтею Особливої частини КК;

3) створює необхідне підгрунтя для формулювання у Особливій частині КК цілої низки правопорушень, у яких певні форми співучасті є конститутивними, тобто обов’язковими і основними ознаками складу злочину;

4) дає підстави для визнання вчинення правопорушення у певних формах співучасті обставиною, що обтяжує покарання;

5) створює фундамент для формулювання кваліфікуючих ознак у окремих складах правопорушення, передбачених статтями Особливої частини КК і, за рахунок цього, відображення більш високого рівня суспільної небезпечності вчиненого групою правопорушення.

На думку О.І. Ситникової інститут співучасті є багатофункціональним, тому, що на кваліфікацію дій співучасників впливають норми, що стосуються загальних умов кримінальної відповідальності [22, с .45].

Враховуючи вищезгадане, слід зазначити, що норма Загальної частини КК про поняття співучасті має універсальне значення і поширюється на всі випадки вчинення умисного правопорушення спільними зусиллями декількох суб’єктів.

НУБіП України

Розглядаючи питання про ознаки співучасті здійсненні правопорушення, слід зазначити, що співучасть як особлива форма злочинної діяльності характеризується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак. До об'єктивних ознак співучасті вчені відносять кількісну ознаку – здійснення правопорушення щонайменше двома особами.

КК України [13] визначає, що у правопорушенні беруть участь щонайменше двоє осіб, кожна з яких відповідає вимогам, які висуваються до суб'єктів того чи іншого правопорушення, тобто. є осудною фізичною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Відсутність одного з цих критеріїв (вік і свідомість) виключає співучасть, а утворює так зване посереднє заподіяння (посереднє виконавство, або виконання за допомогою).

Другою обов'язковою ознакою співучасті є спільність дій учасників. Ф. Г. Бурчак стверджує: «Спільність – це ознака не лише об'єктивна, а й суб'єктивна. Спільна злочинна діяльність передбачає наявність певної психічної спільності, психічного зв'язку між спільно діючими особами [23, с .134].

Іванової Л.О. вважає, що ознаку спільності слід розглядати саме як об'єктивну ознаку: «Спільність належить до дії. Сама ж дія вивчається в рамках об'єктивної сторони, тому ознаку спільності є сенс вивчати в тих же рамках». Спільність означає, що дії співучасників «по'єднані», взаємозумовлені і взаємопов'язані, дія одного створює, готує умови для дій інших співучасників, необхідні досягнення загального результату їхньої спільної злочинної діяльності [24, с .115].

Слід погодитися з положеннями, висловленими цими вченими, що спільну злочинну діяльність слід розглядати з позицій психології. Це пов'язано з тим, що спільність (а це дія спільна) передбачає взаємодію, а «взаємодія в своєю чергою є прерогативою психології» .

Спірним у науковій літературі з кримінального права є питання причинно-наслідкового зв'язку за спільної діяльності двох і більше осіб. П. Ф. Тельнов вважає, що «характерний показник спільності скоєння

правопорушення - причинна залежність між діянням кожного співучасника і спільним для співучасті злочинним результатом».

На нашу думку точка зору Іванової Л.О. видається більш переконливою: «Слід вважати помилковим погляд тих дослідників, які вважали, що дії учасників перебувають між собою в причинному зв'язку. Людина може самостійно вибирати варіанти своєї поведінки. Та чи інша поведінкова реакція залежить від самостійного рішення індивіда. Що ж до впливу інших, то вони лише створюють умови, сприяють тому, щоб індивід зважився на певну діяльність».

Далі Іванова Л.О. робить, на наш погляд, цілком правильний висновок: «Зв'язок співучасників між собою слід визнати як взаємозумовлюючу дію. Інша справа - зв'язок співучасників із кінцевим результатом кримінального правопорушення. Тут зв'язок буде мати необхідний характер, тому справедливо стверджувати про те, що між діями співучасника і злочинними наслідками, що настали, повинен бути встановлений причинний зв'язок» [24, с .118].

П. Ф. Тельнов по-своєму пояснював причинний зв'язок між співучасниками: «Фактична шкода, що настала або загрожує, викликається при співучасті сукупними силами всіх спільно діючих осіб. Дії кожного з них, взяті окремо, у відриві від сприяння інших учасників, не тягнуть за собою настання загальної шкоди [18, с .156].

Злочинний результат, що виникає при співучасті, не піддається діленню на самостійні частки за кількістю співучасників. Він є загальним і неподільним через спільність його заподіяння».

Нарешті, треба вказати на концепцію Т. В. Церетелі, яка у своїй фундаментальній монографії, присвяченій причинному зв'язку у кримінальному праві, пише: «Причинний зв'язок є тим об'єктивним кордоном, далі за який не може простягатися відповідальність за співучасть. Отже, співучасником у правопорушенні може вважатися лише той, хто вчинив дії, що передують настанню злочинного наслідку і є однією з необхідних умов його настання» [25, с .134].

НУБіП України

Що ж до суб'єктивних ознак співучасті у вчинені правопорушення, то це питання займає одне з центральних місць у характеристиці даного інституту. Ф. Г. Бурчак, з цього приводу зазначає, що суб'єктивні ознаки співучасті це не тільки характер суб'єктивного зв'язку між співучасниками, а й їх ставлення до діяння та його результату». При цьому автор стоїть на позиції, що для співучасті зовсім не характерні взаємна поінформованість та взаємообумовленість дій усіх співучасників. Один з них може і не знати про діяльність іншого, також він не може знати і про осіб, які приєднались до вчинення правопорушення,так наприклад громадянин А., який, підбурив громадян В. і Х. на крадіжку з приміщення магазину, двох хутряних шуб кожна вартістю 25 тис. грн, попросив їх вкрасти для нього ще одну шубу. До вказаного правопорушення приєднались, ще два громадянина Т. і З та спільно з В. та Х., викради із приміщення магазину 5 шуб, одна з яких була для А.

Суд першої інстанції визнав А. співучасником викрадення 5 шуб, оскільки громадянин А не мав на меті викрасти 5 шуб, окрім того він не знав про приєднання до групи ще двох осіб. Тому для А. дії Т. та З. були ексцесом. Разом з тим А. повинен відповідати за співучасть у крадіжці трьох шуб а не однієї, бо він передбачав такий результат злочинного діяння і бажав його настання.

П. Ф. Тельнов, навпаки, категорично стверджує, що у співучасті повинна бути поінформованість кожного співучасника про діяльність інших осіб. М. Г. Іванов, опонуючи Ф. Г. Бурчаку і погоджуючись з думкою П. Ф. Тельнова, все ж таки послідовно доводить, що кожен із співучасників повинен бути обізнаний про те, що діє не один. В обґрунтування своєї позиції він вказує: «Якщо для відповідальності за співучасть необхідно, щоб суб'єкт знав про діяльність співучасників, то ця вимога так само має стосуватися всіх осіб, які беруть участь у правопорушенні.

Суб'єктивні ознаки співучасті полягають в умисній спільній участі у вчиненні умисного правопорушення. Існують такі суб'єктивні ознаки співучасті як:

НУБіП України

1. Наявність ознак співучасті можлива тільки в умисному злочині. Так, співучасть можлива тільки тоді, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання або коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

Проаналізувавши викладене вище, можна зробити висновок, що співучасть у необережних правопорушенях, тобто правопорушеннях, учинених виконавцем внаслідок злочинної самовпевненості або злочинної недбалості – неможлива.

2. Наявність умислу повинна віддзеркалюватись у діяннях всіх співучасників, тобто за співучастю не тільки виконавець, а й організатор, підбурювач, пособник, - всі співучасники повинні діяти умисно, що зумовлює єдність намірів у протиправній поведінці співучасників. Умисна вина у співучасті розглядається за її інтелектуальною та вольовою ознаками.

Так, інтелектуальна ознака умисної вини у співучасті полягає в тому, що співучасники усвідомлюють суспільно небезпечний характер та злочинний характер їхніх дій. Умисна форма вини за співучасті передбачає наявність взаємного усвідомлення та розуміння співучасниками характеру дій та ролі кожного з них у вчиненому правопорушенні.

2.2. Види співучасті кримінальних правопорушень за ККУ

Частиною першою статті 27 КК України передбачено, що співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник. Решта частин цієї статті виділяють та дають визначення співвиконавців [17].

О.М. Трайнін писав про те, що в загальному вигляді всіх співвиконавців правопорушення можна розділити на наступні три групи: співучасники, які

організовують правопорушення та схиляють до його вчинення; співучасники, вчиняють дії щодо здійснення правопорушення; співучасники які безпосередньо вчиняють правопорушення [28, с. 21].

Наведена класифікація співучасників дозволяє виділити ступінь участі у досягненні кінцевого злочинного результату кожного з них. Кожна група співучасників має властиві тільки для неї спільні ознаки, які плавно перетікають у виконувані правопорушниками функції та цілі їх об'єднання для спільного вчинення правопорушення. Таке розмежування співучасників за ознаками, цілями та функцією має важливе значення для правозастосовника в частині визначення меж відповідальності співучасників.

Далі необхідно перейти до аналізу кожного із виду співучасників, так частина друга статті 27 КК України визначає виконавця (співвиконавця) як особу, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення [17].

У законодавстві, а саме у ч. 2 ст. 27 КК, закріплена така дефініція виконавця (співвиконавця), де зазначається, що це особа, яка у співучасті з іншими суб’єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що, відповідно до закону, не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене цим Кодексом [17].

Тобто та особа, яка безпосередньо вчинила злочин і визначається виконавцем (співвиконавцем) відповідно до чинного законодавства. У ч. 2 ст. 27 КК. Увагу закцентовано на визначальних ознаках такої особи: 1) вона є суб’єктом правопорушення; 2) вчинила правопорушення, передбачене КК; 3) вчинила правопорушенняу співучасті з іншими суб’єктами такого правопорушення [17].

О.В. Ус чітко виділяє два різновиди діяльності виконавця: а) безпосереднє вчинення кримінального правопорушення; б) вчинення

кримінального правопорушення за допомогою використання інших осіб, що не підлягають кримінальній відповідальності. З огляду на це автор зазначає, що специфіка діяльності виконавця виявляється в безпосередньому чи в опосередкованому виконанні об'єктивної сторони складу злочину [29, с .115].

Тобто можемо зрозуміти те, що особа буде вважатися виконавцем, якщо вона своїм діянням (діями чи бездіяльністю) у повному обсязі чи частково виконала об'єктивну сторону складу злочину. При тому кримінальне правопорушення може бути вчинено як лише одним, так і більше виконавцями – співвиконавцями злочину, між якими допустимий поділ своїх функціональних ролей, який на практиці здебільшого має суто «технічний» характер.

Необхідно зазначити, що на думку Д.М. Харко особливостями притягнення виконавця до кримінальної відповідальності є належне його відмежування від інших співучасників, з такого думкою важко не погодитись, оскільки згідно з ч. 4 ст. 68 КК України, під час призначення покарання співучасникам правопорушення суд, керуючись положеннями ст.ст. 65–67 цього Кодексу, суд враховує характер і ступінь участі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення [30, с .321].

Ключево місце в скоєнні правопорушення на рівні з виконавцем посідає організатор оскільки саме він, як зазначає А. Агаркова, надає умисному кримінальному правопорушенню особливої суспільної небезпечності, адже ретельно сплановане, чітко організоване правопорушення, усі варіанти розвитку подій під час учинення якого передбачені, значно підвищують ризик доведення злочинних цілей до кінця [31, с.177].

Відповідно до частини третьої статті 27 КК України організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Станом на сьогодні, роллю організатора охоплюються в тому числі і такі види діянь як керівництво підготовкою чи вчиненням злочину, а також керівництво організованою групою, чи злочинною організацією [17].

Орловський Р.С. визначає організатора, як особу, яка організувала вчинення злочину та (або) керувала його вчиненням. Організацією вчинення злочину є також створення організованої групи або керівництво нею, забезпечення фінансування чи організація приховування злочинної діяльності організованої групи» [32, с .156].

Однак, на думку Р. П. Заблоцького, особа, яка організувала стійке злочинне об'єднання, з певних причин (наприклад, хвороба, смерть, позбавлення волі тощо) може не брати участі у керівництві ним. На підставі цього дослідник доходить висновку про необхідність доповнення видів співучасників керівником (слід визнати, у тій саме частині статті КК, що визначає організатора). Вчений пропонує надати організатору і керівнику такі визначення: «Організатором визнається особа, яка організувала вчинення злочину або керувала його виконанням, а також особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію. Керівником визнається особа, яка здійснювала управлінські та організаційно-розпорядчі функції щодо організованої групи або злочинної організації, спрямовані на досягнення цілей, поставлених перед організованою групою або злочинною організацією, як при вчиненні конкретних злочинів, так і в цілому при забезпеченні функціонування організованої групи або злочинної організації» [33, с .93].

Аналізуючи дії, що утворюють собою організацію приховування злочинної діяльності, О. О. Кваша повторює висловлену Пленумом Верховного Суду України позицію про те, що такі дії можна охарактеризувати як специфічну форму пособницької діяльності [34, с.363]. З цим твердженням погодитись складно. Видається що вчена допускає змішування дій, які утворюють пособництво, з організацією вказаних дій. Ми, утім, вважаємо, що перелік дій, які утворюють організацію приховування злочинної діяльності, наведений Пленумом Верховного Суду України у п. 7 Постанови «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» підлягає детальному перегляду на предмет його очищення від таких форм, які в дійсності належать до діяльності пособника, а

не організатора. Насамперед йдеться про необхідність виключення з указаного переліку всіх форм усунення перешкод вчиненню злочину та безпосереднього заздалегідь обіцяного приховування його вчинення.

Відповідно до ч. 4 ст. 27 КК, підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення. У своїй науковій роботі Д.М. Харко порівнює й аналізує думки різних дослідників, які висловлювалися щодо значущості функціональної ролі підбурювача [30, с 322]. Російський дослідник М.С. Таганцев уважав, що підбурювачів, або «інтелектуальних винуватців», характеризують абсолютно самостійні риси, що відрізняють їх від інших співучасників. Він називає дві ознаки, характерні для підбурювача: негативна (неучасть у вчиненні злочину) і позитивна (втягнення іншого в участь у такому злочині). При цьому сам учений вважає негативну ознаку непотрібною й хибною [2, с .129].

Якщо уважно проаналізувати ті ознаки, які М.С. Таганцев виділив для підбурювачів, то тут варто погодитися з думкою дослідника про те, що негативна ознака тут є непотрібною, але навіть не з його обґрунтувань. На нашу думку, не можна характеризувати підбурювача ознакою неучасті у вчиненні злочину, оскільки фактично хоч він і не виконує об'єктивну сторону конкретного складу правопорушення, що здійснює лише виконавець (співвиконавець), але теоретично ж він є активним учасником злочину під час співучасті, що чітко підтверджується законодавством [35, с .329].

Проаналізувавши погляди науковців щодо значущості функціональної ролі підбурювача при вчиненні правопорушення, ми вважаємо, що найбільш влучно щодо нього висловився А.Н. Трайнін. Він назвав підбурювача «інтелектуальним злочинцем», цим самим розкривши всю його суть як активного співучасника правопорушення. Вчений акцентує увагу на тому, що основною відмінністю підбурювача від виконавця є те, що він перший штовхає іншого на злочин, намагаючись при цьому залишитися осторонь. Натомість зовсім не можемо підтримати думку дослідниці Г.П. Жаровської, яка визначила

підбурювача як зовні малопомітну фігуру, що вчиняє злочин руками інших осіб, розглядаючи його роль як «закулісну співучасть» [36, с .96]. На нашу думку, хоча підбурювач і не здійснює таких вагомих функцій, як, наприклад, той же виконавець або організатор правопорушення, але вже ж таки він залишається активним співучасником злочину, чия функціональна роль відіграє досить важливе значення.

Підбурювач завжди має активну роль під час вчинення правопорушення, його цілеспрямовані дії суттєво впливають на інших співучасників, породжуючи у одних, особливо у виконавців, рішучість і бажання вчинити злочин, а у інших — умисел на вчинення конкретного кримінального правопорушення. При цьому підбурювач не пригнічує волю інших співучасників і не фальсифікує її, а особа, яку підбурюють, особисто вирішує вчиняти їй злочин чи ні. Зазвичай суттєвого значення ступінь впливу підбурювача не має, адже його основна задача – породити умисел вчинити злочин, причому тут йому важливо не перейти межу і не вчинити злочин самому, адже тоді вже все скоєне буде кваліфікуватися інакше. Підбурювач, свідомо діючи з прямим умислом, має перед собою чітку мету – щоб підбурюваний ним виконавець учинив певне правопорушення.

Функціональна роль підбурювача є чітко зрозумілою порівняно з іншими співучасниками, зазначає О.В. Ус. Дослідник звертає увагу на те, що:

1) на відміну від виконавця, підбурювач фактично й безпосередньо не виконує дій, що утворюють об’єктивну сторону складу злочину. Його роль обмежена лише схилянням співучасника до його вчинення;

2) суттєва відмінність діянь підбурювача полягає в тому, що він учиняє певні дії, які викликають зміни у психіці виконавця, тоді як останній – дії, які викликають зміни в зовнішньому світі;

3) підбурювання – це завжди активна діяльність, тоді як виконавець може вчинити (виконати) злочин і шляхом бездіяльності. Варто під час розмежування діянь підбурювача звертати увагу на таку не значну, але надзвичайно значущу, з юридичного погляду, деталь. Важливо розуміти, що трапляються випадки,

коли співучасник, по факту виконавши дії підбурювача, юридично визначається посереднім виконавцем кримінального правопорушення, при тому, що він не брав участі у безпосередньому його вчиненні навіть частково [37, с .118].

Аналізуючи вищезазначене, хочемо погодитися з логічним висновком О.В. Ус, який стверджує, що основна відмінність підбурювання від пособництва полягає в наявності або відсутності в особи, на свідомість і волю якої впливає підбурювач або пособник, злочинної рішучості, наміру вчинити злочин або взяти в ньому участь до того моменту, як підбурювач чи пособник починає виконувати свою роль [37, с .121].

Тож установлення факту схиляння є необхідним і водночас достатнім, щоб визнати особу підбурювачем. Тому наявність у діях співучасника яких-небудь інших ознак, не властивих підбурювальницьким функціям, виходить за межі підбурювання і свідчить або про виконання особою ролі іншого співучасника (організатора), або про виконання суб'єктом поряд із діяльністю підбурювача ще й ролі іншого учасника злочину (наприклад, пособника) [38, с .44].

Отже, на нашу думку, факт схиляння до правопорушення з боку підбурювача є найбільш характерним для його функціональної ролі. Отже, можна підсумувати, що основна функціональна роль підбурювача полягає в тому, щоб своєю активною діяльністю схилити свого співучасника вчинити злочин, причому зробити це так, аби з упевненістю знати, що особа дійсно свідомо вирішила взяти участь у такому злочинному діянні. Відповідно, в такому разі вся виконана робота підбурювача, усі його зусилля та ресурси вважаються не марними, на чому основна його функція закінчується. Тож, як ми можемо зрозуміти, діяльність підбурювача категорично не може обмежуватися лише породженням рішучості в особи. Така особа, як підбурювач, ставить перед собою чітко визначену мету – схилити іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення, і зазвичай успішно її досягає, використовуючи підкуп, погрози, примус або інші дієві засоби.

Необхідно звернути увагу на такий вид співучасті як пособник, ним відповідно до частини п'ятої статті 27 КК України є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення [17].

В науковій літературі точаться дискусії зз приводу того, що в КК України дається не повне визначення пособника [17], так В. Ю. Шубіна, пропонує визначити пособника як особу, яка сприяла вчиненню злочину шляхом посередництва, а також порадами, вказівками, усуненням перешкод, наданням інформації, яка безпосередньо стосується події злочину, засобів або знарядь вчинення злочину, а також особу, яка заздалегідь обіцяла приховати злочинця, засоби або знаряддя вчинення злочину, сліди злочину або предмети, одержані злочинним шляхом, або особа, яка заздалегідь обіцяла придбати чи збути такі предмети, або особа, яка фінансувала злочинну діяльність. Пособником також визнається особа, яка заздалегідь надала обіцянку не повідомляти про злочин органам влади або не перешкоджати його вчиненню, за наявності встановленого законом обов'язку здійснювати вказані дії, а також схвалення у формі потурання з боку службової особи [39, с.11].

Здається, у цьому переліку В. Ю. Шубіна спробувала задовольнити всі примхи та претензії вчених до неповноти поняття пособника, висловлені в юридичній науці (за винятком пропозиції А. П. Козлова та Г. П. Жаровської при визнання пособництвом хоча й заздалегідь не обіцяної, але систематичної діяльності з приховування злочинів).

Спостерігаються випадки ігнорування того факту, що перелік способів пособництва, встановлених наразі у законі є вичерпним. Так, у абз. 1 п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами

кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 року № 13 вказується, що «якщо ж зазначена особа не брала безпосередньої участі у нападі, а лише якимось чином сприяла в його вчиненні, її дії слід вважати пособництвом» [40, с.332]. Зрозуміло, що використання словосполучення «якимось чином» є абсолютно неприйнятним. Зрозуміло, що таке формулювання не засноване на існуючому приписі кримінального закону про пособництво. По-перше, не якимось чином, а у один або декілька способів, прямо передбачених у ч. 3 ст. 27 КК. По-друге, таке сприяння має бути заздалегідь обіцяним. Утім, навіть у такій незграбній рекомендації, наданій Пленумом, чітко простежується тенденція до виходу за штучні та тісні рамки пособництва, які встановлені наразі у кримінальному законі.

Варто згадати й такий вид співучасника, як пособник, на який нам указує ч. 5 ст. 27 КК. Нарівні з іншими спільниками, йому притаманні загальні ознаки суб'єкта злочину: тобто це фізична особа, котра досягла повноліття та знаходиться у стані осудності [17]. Наявність умислу є однією з ключових характеристик пособника, що дозволяє відмежовувати його від осіб, випадково втягнутих у вчинення злочину. Пособництво включає в себе усіляке сприяння реалізації злочинної мети шляхом надання вказівок, порад, знарядь або засобів учинення правопорушення, а також усунення перешкод для скоєння злочину спільниками.

Якщо звернутись до судової практикти то наприклад, справа № 520/4060/18 1-кп/501/109/20, 08.06.2017, Іллічівський суд установив: реалізуючи свій злочинний намір, спрямований на співучасть (пособництво) у втечі з під варти особи, матеріали відносно якої виділено в окреме провадження, ОСОБА_2 та ОСОБА_1 , у першій половині дня, прибувши на службовому автотранспорті до Одеської установи виконання покарань (№21), розташованої за адресою: м.Одеса, вул.Люстдорфська дорога, 9, використали завідомо підроблений невстановленою слідством особою офіційний документ – письмову вимогу Іллічівського міського суду Одеської області №501/5004/15к/4322/17 від 25.05.2017 із виправленою датою судового

засідання, надавши її одному із співробітників відділу по контролю за виконанням судових рішень зазначеної та ухвалив та затвердити угоди про визнання винуватості укладені 05 серпня 2020 року між прокурором Шпаченком Сергієм Миколайовичем та обвинуваченими ОСОБА_2 та ОСОБА_1 , з кожним окремо, за участю їх захисника адвоката Коперсака Віталія Володимировича, у кримінальному провадженні №42017160000001518 від 10 листопада 2017 року [41].

До пособників також варто віднести тих осіб, що до моменту скоєння кримінального правопорушення обіцяли переховати знаряддя чи засоби його вчинення, сліди, самого злочинця, а також предмети, здобуті в результаті кримінально протиправного діяння, придбати чи збути їх, або ж іншим чином сприяти тому, щоб приховати злочин. Можна сказати, що діяльність пособника не передбачає безпосередньої участі у вчиненні кримінального протиправного діяння, але усіляко збільшує вірогідність його доведення до кінця. З огляду на характер кримінально протиправних учинків діяння цього співучасника можна поділити на три основних види: фізичне, інтелектуальне та додаткове – пособництво-приховування [42, с ,192].

Для першого характерна безпосередня участь пособника в скоєнні злочину: усунення перешкод, надання знарядь, засобів, різноманітне сприяння фізичними діями. Тобто ми можемо зробити висновок, що таке пособництво виражається у прямій участі особи у вчиненні кримінального правопорушення. Інтелектуальне пособництво, на відміну від фізичного, містить у собі вказівки, поради щодо вчинення кримінального правопорушення, обіцянки приховати як самого злочинця, так і всі предмети, що допоможуть розкрити злочин.

Такий вид пособництва є більш пріоритетним порівняно з фізичним, оскільки основною задачею цієї злочинної фігури є все-таки надання вказівок (яким чином краще вчинити злочин), так і порад (де і коли це зробити). Іноді ще виділяють такий факультативний вид, як пособництво-приховування, куди можна було б віднести сам факт приховання злочинця, слідів кримінального правопорушення, а також предметів, здобутих протиправною діяльністю (як

приклад можна навести заміну документів, надання нового місця проживання, зовнішності правопорушника, приховання зброї тощо) . Кримінальна відповідальність цього співучасника визначена ч. 2 ст. 29 та ч. 2 ст. 30 КК [17].

Пособник у складі організованої групи чи організації відповідно ч. 2 ст. 29 КК підлягає кримінальній відповідальності однаковою мірою з організатором і підбурювачем, це є доказом того, що його злочинний внесок є вагомим, попри другорядну роль. Згідно з ч. 2 ст. 30 КК пособник разом із виконавцем і підбурювачем повинен відповідати за ті злочини, у підготовці або вчиненні яких брав участь. Карне законодавство України зрівнює відповідальність цієї злочинної фігури разом з підбурювачем й організатором. У разі відвернення злочину або повідомлення відповідних органів державної влади про майбутнє правопорушення пособник не підлягає кримінальній відповідальності. Також одним із способів її уникнення для нього є ненадання засобів або знарядь злочину, неусунення перешкод під час його вчинення співучасниками (ст. 31 ч. 2 КК [17]).

Пособництво є специфічним видом кримінально-протиправної діяльності, яка виражається в наданні допомоги іншим учасникам злочину. З об’єктивного боку розглянути діяльність пособника, на відміну від виконавця й організатора, є можливість не лише в активних, а й пасивних діях (наприклад, обіцянка приховування злочину).

Попри те, що цей співучасник відіграє радше другорядну роль у вчиненні правопорушення, за кримінальним законодавством він знаходиться нарівні з іншими в разі притягнення до відповідальності. Діяльність цього співучасника збільшує вірогідність досягнення злочинних цілей, усіляко сприяє їх реалізації, укріплює рішучість спільників у вчиненні кримінального правопорушення [43, с.181]. Отже, підсумувавши сказане вище, можемо зробити висновок, що питання особливостей функціональної ролі співучасників злочину та їх розмежування становлять актуальну проблему на сучасному етапі розвитку кримінального права.

НУБіП України

Очевидним стає те, що чітке розмежування співучасників на види за їх роллю є надзвичайно важливим моментом під час притягнення їх до кримінальної відповідальності. Варто сказати, що серед наведених видів співучасників провідною та найважливішою фігурою під час вчинення злочину є виконавець. Роль підбурювача також не слід нівелювати у процесі скоєння кримінального правопорушення, оскільки саме він за допомогою своїх інтелектуальних маніпуляцій активно діє на свідомість своїх співучасників, породжуючи у них умисел вчинити злочин.

Організатор є також не менш важливим учасником злочину, адже саме попередня підготовка кримінального правопорушення, чітке його планування до найменших деталей та вдалий розподіл ролей учасників і становить підвищену суспільну небезпеку цього злочину. Функціональна роль пособника, на нашу думку, є менш вагомою під час вчинення злочину, бо він виконує лише субсидіарну функцію у цьому процесі, прикладаючи не так багато зусиль, як інші співучасники. Тож, підсумовуючи попереднє, варто зауважити, що необхідність чіткого розмежування учасників злочину є надзвичайно важливою, адже саме це і допомагає органам правосуддя справедливо притягнути до відповідальності винуватців злочину, призначивши їм відповідну до їх ролі міру покарання.

2.3. Форми співучасті за кримінальним законодавством України

Перш ніж вивчати той чи інший різновид форм співучасті, слід дослідити сутність та поняття форми співучасті. Законодавчого закріплення поняття форми співучасті на сьогодні відсутнє, про це неодноразово наголошував Р.С. Орловський.

Поняття форми співучасті та її різновидів співвідносяться як спільне та приватне, проте найчастіше вчені у своїх дослідженнях приділяють мало уваги формі, переходячи відразу до дослідження певного її різновиду.

НУБіП України

Д.М. Ушаков дає визначення поняття форми у кількох сенсах. Найбільш підходящим у аналізованому аспекті виглядає такий варіант: «Форма – це вид, будова, тип; структура, конструкція чогось, характер якої обумовлений змістом» [44, с .72]. Проте не лише з такого ракурсу у роботах вчених розглядається поняття форми співучасті. У багатьох авторів у цьому аспекті погляди різняться.

Наприклад, А.А. Іліджева форму співучасті визначає як спосіб закріплення його змісту, який невіддільний від цього ж змісту та служить його зовнішнім виразом.

Думка автора вважається цікавим з кількох причин:

1. Автор наголошує на характері форми співучасті як «оболонки», чим підкреслює її підсумкове значення в інституті співучасті. Справді, у кримінальному законодавстві закріплені саме форми співучасті, якими розглядаються правопорушення, скоєні у співучасті.

2. Також цікава думка про співіснування форми співучасті та змісту. Форма може бути одинична. Без наповнення її змістом, вона не матиме жодного юридичного та практичного значення. Тому, говорячи про форму, слід мати на увазі, чим вона наповнена, і що в ній міститься. Саме зміст висловлює суспільну небезпеку форми, допомагає правильно розмежувати форми у процесі правозастосування. Однак визначення, дане вченим, не позбавлене деяких неточностей.

Зокрема, автор не розкриває змісту форми співучасті, оминаючи цей аспект стороною, через що визначення не до кінця повноцінне і може породити невизначеність при його тлумаченні.

Якщо продовжувати розглядати форму як спосіб, можна в кримінально-правовій доктрині знайти таке визначення: «Форма співучасті - це спосіб об'єднання зусиль учасників правопорушеня».

О.М. Мондохонов визначає форму співучасті як відображення структури зв'язку між діяннями суб'єктивно пов'язаних осіб, а також ступінь співорганізованості діянь [45, с. 38]. Ця думка автора цікава насамперед тим,

що форма постає як структура, внутрішня конструкція, побудована на зв'язках осіб, співучасників.

Щодо другої частини визначення виникають питання. З однією сторони автор приділяє увагу співорганізованості, яка лежить в основі багатьох визначень форми співучасті та, втім, є класичним елементом конструкції понятійного апарату цієї категорії. Але, з іншого боку, вчений наголошує на ступені співорганізованості саме діянь, а не співучасників. Виникає логічне питання: що розуміти під співорганізованістю діянь? Якщо автор передбачає дії у сенсі слова (підготовка до правопорушення, пошук співучасників, матеріальних засобів, зброї, інформації тощо), тоді задум вченого зрозумілий, але логічніше було б назвати «узгодженість дій». Якщо він має на увазі саме суспільно-небезпечне діяння (правопорушення), то з таким судженням складно погодитися, оскільки деякі форми співучасті (наприклад, організована група) можуть створюватися для здійснення одного суспільно небезпечного діяння, і, отже, ні про яку співорганізованість діянь у цьому значенні мови йти не може.

Однак співучасть має не лише зовнішню, а й внутрішню сторону, яку розкривають суб'єктивні її ознаки. Вчинення правопорушень у складі різних злочинних об'єднань характеризується суб'єктивними моментами, зокрема злочинною метою, умисною діяльністю співучасників тощо. Отже, ця концепція недостатньо розкриває поняття «форма співучасті».

Здійснивши аналіз поглядів вчених, щодо форми співучасті ми дійшли до висновку, що форма співучасті у вчиненні правопорушення є способом вчиненя правопорушення кількома особами, що визначає характер вчинених співучасниками дій, рольову та функціональну частку їх участі в скоєнні такого правопорушення, і який у свою чергу сам визначається будовою групи, характером зв'язків в середині групи, характером та формою угоди між ними, інтелектуальним змістом та обсягом їх наміру, ступенем та формою його реалізації.

НУБіП України

Стаття 28 КК України визначає форми співучасті, тобто вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією [17].

Вчинення кримінального правопорушення групою осіб передбачено частиною першою статті 28 КК України, зокрема якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

На думку багатьох вчених дана норма на сьогодні є неактуальна, пережила свій час та не відповідає сьогоденню.

Так, на думку Орловського Р.С. законодавець спробував використати два критерії – характер участі (декілька виконавців), та ступінь їх згуртованості (без попередньої змови). Таке невдале використання породило низку проблем із застосування цього (та й не тільки цього) нормативного припису. Якщо згрупувати всі питання, які були поставлені у теорії кримінального права до того, як саме слід розуміти вказане законодавче положення, то їх можна представити у такому вигляді: 1) можливість існування у складу групи осіб інших співучасників (організатора, підбурювача та пособника) за умови наявності двох хоча б двох співвиконавців; 2) можливість визнання групи осіб наявною, коли у вчиненні злочину бере участь лише один виконавець, і, наприклад, один пособник, який приєднується до спільно вчиненого злочину вже після того, як виконавець розпочав виконання об'єктивної сторони [46, с .124].

На думку О. О. Кваші будь-яка група без попередньої змови завжди певним чином організована, існує нехай мінімальний, але певний ступінь узгодженості, інакше вона б не досягла мети – заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони [47, с .215].

На думку З. А. Загиней, вчинити правопорушення можуть лише співвиконавці, спільними діями яких виконується його об'єктивна сторона. З огляду на це дослідниця доходить висновку про можливість виключно технічного, а не юридичного розподілу ролей між учасниками групи осіб за попередньою змовою [48, с .109].

Окрмі того, деякі статті КК України не передбачають відповідальність за правопорушення вчинені у співучасті без попередньої змови між собою, наприклад за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України передбачена лише у випадку вчинення вбивства саме за попередньою змовою групою осіб [17].

На це неодноразово наголошував Верховний суд України зокрема і у справі №234/18377/9917 за вироком Краматорського міського суду Донецької області від 09 грудня 2019 року.

Про це свідчить і судова практика, так наприклад у справі №234/18377/17 вироком Краматорського міського суду Донецької області від 09 грудня 2019 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 визнано винуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, та кожному з них призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років.

Згідно з встановленими судом першої інстанції обставинами, 09 жовтня 2017 року близько 20 год. 30 хв. ОСОБА_1 разом зі своїми знайомими ОСОБА_3, стосовно якого кримінальне провадження закрито у зв'язку зі смертю останнього, ОСОБА_2 та ОСОБА_4 знаходився за місцем свого проживання, а саме в АДРЕСА_1 , де вони разом вживали спиртні напої. В ході вживання спиртних напоїв між ОСОБА_4 з одного боку та ОСОБА_3 , ОСОБА_2 і ОСОБА_1 з іншого, на грунті раптово виниклих неприязних стосунків виникла сварка, в ході якої у ОСОБА_3 , ОСОБА_2 та ОСОБА_1 виник злочинний умисел, спрямований на спричинення смерті ОСОБА_4 .

Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_3 за попередньою змовою в групі осіб з ОСОБА_2 та ОСОБА_1 підійшов до ОСОБА_4 наніс останньому два удари ліктем правої руки в область обличчя, від чого ОСОБА_4 впав на підлогу на спину. Продовжуючи свої злочинні дії, ОСОБА_3 , ОСОБА_1 та ОСОБА_2, підійшли до лежачого на підлозі ОСОБА_4 , де ОСОБА_3 та ОСОБА_1 нанесли не менш ніж чотири удари взутими у взуття ногами в область життєво важливих органів, а саме обличчя та голови, а ОСОБА_2 став стрибати ногами, взутими у взуття, на тілі та шиї останнього, а саме не менш одного разу на шию та не менше двох-чотирьох разів на грудну клітину.

У свою чергу, Д. П. Альошин вважає, що перелічені форми групової та організованої злочинної діяльності [53, с .15] у ст. 28 КК відповідають загальному визначенню співучасті та виступають або як обов'язкова ознака основних складів злочинів (ч. 1 ст. 316, ст. 257, ст. 255 КК), або як кваліфікуюча ознака (ч. 2 ст. 121, п. 12 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 147 КК), а також як обставина, що обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК).

Таким чином, визначення кожної із вказаних форм безпосередньо в Загальній частині КК є доцільним та дозволить уникнути практичних помилок при кваліфікації окремих форм спільної злочинної діяльності. Проте порівняння понятійного апарату ст. 28 КК із положеннями Особливої частини, що передбачають відповідальність за групову та організовану злочинну діяльність, дозволяє виявити суттєві протиріччя [17].

З приводу визначення виду співучасників у ч. 2 ст 28 на сьогодні в науковій літературі точаться великі дискусії прибічники одного з підходів вважають, що вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб може здійснюватися як у співвиконавстві (проста співучасть), так і з розподілом ролей (складна співучасть). Ось, наприклад, тверду позицію займає Д. П. Альошин, який зазначає, що «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб припускає можливість розподілу ролей між співучасниками, зокрема, таким чином, що безпосереднє посягання на об'єкт кримінально-правової охорони може здійснюватися самим виконавцем» [49, с. 18]. А. Наумов говорить про розподіл ролей за умови наявності не менше ніж двох співвиконавців вчинення злочину [50, с. 125]. Його позицію розділяє й В. В. Ткаченко, яка, окрім наукових аргументів, використовує також і соціально-психологічне тлумачення [51, с. 102].

Іншим підходом, який отримав значну підтримку науковців є позиція про співвиконавство (далі – традиційний підхід) у ч. 2 ст. 28 ККУ. Він має досить багато аргументів на свою користь, з якими ми погоджуємося [17].

Традиційний підхід передбачає, що злочини вчинені за попередньою змовою групою осіб здійснюються у співвиконавстві.

Якщо звернутись до практики Пленуму Верховного Суду України то можна звернути увагу та те, що їхні роз'яснення також дотримуються традиційного підходу, так наприклад п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів» від 12.04.1996 року № 6 (щодо злочину, передбаченого ч. 2 ст. 199 КК) передбачено, що виготовлення з метою збуту, а також збут підроблених грошей чи державних цінних паперів належить кваліфікувати як вчинені за попереднім зговором групою осіб тоді, коли у злочині брали участь як співвиконавці дві і більше осіб, котрі попередньо про це домовились, у тому числі й у разі розподілу між ними ролей (коли виготовлення або придбання проводилось одним, а збут - іншим); абз. 1 п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 року № 10 (щодо окремих злочинів проти власності) - Злочин визначається вчиненим за попередньою змовою групою осіб у разі його вчинення декількома (двома і більше) суб'єктами цього злочину, які заздалегідь домовилися про його спільне вчинення. Учасники вчинення злочину групою осіб діють узгоджено, зі спільним умислом, і кожен із них безпосередньо виконує діяння, що повністю чи частково утворює об'єктивну сторону складу злочину. При цьому можливий розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні злочину.

Проте, не дивлячись на стійку позицію практики, зазначену вище, абз. 5 п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» передбачає можливість юридичного розподілу ролей між співучасниками. Що говорить про наявні винятки навіть і з таких позицій.

Частини третя та четверта статті 28 КК України [17] передачають організовану форму співучасті, так зокрема кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або

вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи; Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Так, у визначені правопорушення, вчиненого організованою групою, законодавець веде мову про учасників групи (ч. 3 ст. 28 КК України), а у визначенні злочину, вчиненого злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК України), в одному випадку йдеться про членів стійкого ієрархічного об'єднання, а в іншому – про учасників злочинної організації [17].

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 зазначено про осіб, які не входять до складу банди, проте приймають участь 65 66 у вчинених нею нападах.

Відтак, серед осіб, які беруть участь у діяльності злочинної організації можна виокремити чотири категорії суб'єктів: 1) членів організованого злочинного об'єднання; 2) його учасників; 3) осіб, які беруть участь в окремих злочинах організованого злочинного об'єднання, але не входять до його складу; 4) причетних до протиправної діяльності організованого злочинного об'єднання.

Така класифікація, на наш погляд, потребує уточнення, так як існує потреба у виборі терміна для позначення усіх осіб, що беруть участь в організованій злочинній діяльності. Для цього необхідно розтлумачити та

проаналізувати семантику термінів «член» та «учасник». У словнику С. І. Ожегова учасник – це той, хто бере участь у чому-небудь. Аналогічне визначення ми знаходимо у словнику В. Даля, де учасником є той, хто в чому-небудь бере участь [52, с .53].

До учасника В. Даль відносить також причетних осіб. Щодо члена, то у словнику С. І. Ожегова це – особа, яка входить до складу якої-небудь організації, об'єднання, групи, а в словнику В. Даля це людина, що входить до складу суспільства, общини. На наш погляд, для дослідження учасників і членів організованих груп і злочинних організацій доцільно використовувати тлумачення понять, які відображені в словниках С. І. Ожегова та В. Даля, тому що вони дають можливість відмежувати ці поняття.

Виходячи з викладеного, учасника організованої групи та злочинної організації можна визначити як особу, яка бере участь у їх діяльності, а члена – як особу, яка входить до складу таких об'єднань. Фактично член об'єднання є окремим різновидом учасника.

Висновок до розділу II.

Таким чином, співучасть - це особлива форма скоєння злочину умисно двома і більше способами, що має вищий рівень суспільної небезпеки.

Об'єктивними ознаками співучасті: участь у злочині двох чи більше осіб; спричинення одного і того самого, єдиного для всіх співучасників. злочинного результату; причинний зв'язок між діянням кожного співучасника і єдиний злочинний результат.

Суб'єктивною ознакою є умисел співучасників, якій включає: взаємну поінформованість співучасників про злочинну діяльність кожного або когось із них; усвідомлення кожним із співучасників того, що він своїми діями спільно з діями інших вчиняв злочин або сприяв його вчиненню; бажання або свідоме допускання настання єдиного злочинного результату.

НУБіП України

Підвищена увага до вивчення форми співучасті в теорії кримінального права далеко не випадковата та цілком виправдана, оскільки з'ясування форми співучасті має вирішальне значення для правильної кваліфікації правопорушення та відповідно призначення покарання винним.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ІІІ РОЗДІЛ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ВЧИНЕНІ У СПІВУЧАСТІ

Формулюючи підставу кримінальної відповідальності співучасників, законодавець пішов шляхом формування двох окремих нормативних приписів, протиставляючи тим саме виконавця іншим співучасникам. Таке рішення легко зрозуміти. В дійсності, діяння виконавця при вчиненні останнім закінченого злочину повною мірою охоплюється статтею Особливої частини КК і не вимагає свого встановлення з використанням статті Загальної частини. Саме з цих міркувань у ч. 1 ст. 29 КК вказується, що виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинене ним кримінальне правопорушення [17].

В теорії кримінального права існує погляд, що співучасть не створює будь-яких особливих принципів чи додаткових підстав відповідальності. Отже, як і правопорушники-одинаки, співучасники самостійно відповідають за конкретне, вчинене спільними зусиллями правопорушення у межах своєї особистої вини.

Так, відповідно до частини другої та третьої статті 29 КК України Організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем [17].

Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки кримінального правопорушення, що

впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини.

Тобто, всі учасники скоєного правопорушення несуть відповідальність за статтею Особливої частини КК України, яка передбачає вчинене правопорушення, й у межах її санкції. Спільні дії всіх учасників повинні містити всі ознаки складу злочину. Особливість законодавчої характеристики складу злочину, скоєного у співучасті, у тому, що його ознаки вказуються у статті Особливої частини. У нормах Особливої частини суспільно небезпечні дії характеризуються оскільки вони проявляються у разі їх вчинення виконавцем чи співвиконавцями [53, з. 47].

Підтсави кримінальної відповідальності співучасників жодною мірою не ігнорує її самостійного значення. Це положення прямо випливає із змісту ст. 27 КК України, що чітко розмежовує ролі кожного співучасника. Тому особа, яка організувала або керувала виконанням правопорушення, несе відповідальність за організацію правопорушення: особа, яка схилила виконавця до скоєння суспільно небезпечного та протиправного діяння, - за підбурювання до правопорушення; а особа, що сприяла співвиконання правопорушення, - за допомогу у злочині. У цьому видається спірним твердження деяких учених у тому, що діяння, вчинене підбурювачем і посібником, немає самостійних ознак конкретного складу правопорушення. Підставою ж відповідальності співучасників є нібито злочинна поведінка виконавця [17].

Неважко помітити, що автор зазначеної позиції пропонує розглядати діяльність співучасників як підрядну стосовно діяльності виконавця і, по суті, прямо обстоює ідеї акцесорності співучасті.

Основні положення цієї теорії вчені вбачають в тому, що, по-перше, підставою кримінальної відповідальності співучасників є вчинення суспільно небезпечного діяння виконавця, що містить ознаки складу правопорушення. По-друге, кримінальна відповідальність співучасника допускається лише у разі притягнення до відповідальності виконавця. І, по-третє, як вид і міра покарання співучасникам передбачається покарання, призначене виконавцю

правопорушення. Більшість вітчизняних юристів критикує акцесорну теорію співучасті, вважаючи її щонайменше реакційною [54, с. 87].

Акцесорність виражає належність одного явища іншому. Наслідком такої власності є залежність одного явища від іншого. Заломлюючи поняття акцесорності стосовно інституту співучасті, можна побачити певну міру юридичної залежності, визначальну межі відповідальності співучасника від фактично виконаного дії виконавцем. Так, якщо діяльність виконавця було перервано на стадії приготування, то підбурювач та посібник підлягають відповідальності за співучасть у приготуванні до правопорушення. Якщо виконавець досягнув стадії замаху, то й співучасники підлягають відповідальності та покаранню за співучасть у замаху на злочин [55, с. 142]. Нарешті, у діях (бездіяльності) учасників ознаки складу закінченого злочину будуть лише тоді, коли виконавець безпосередньо досягнув стадії закінченого правопорушення. Причому якщо склад матеріальний, необхідно, щоб у результаті дій виконавця настали шкідливі наслідки, передбачені кримінальним законом. За формального складу достатньо, щоб виконавець вчинив дії, заборонені законом.

Вирішення зазначених питань ґрунтується на принципі акцесорної природи співучасті. У цьому справедливо визнати, що принцип самостійної відповідальності не виключає певної залежності щодо межі відповідальності співучасників від дій, вчинених виконавцем правопорушення.

Сучасна доктрина відкидає лише той бік акцесорності, яка проявляється у сліпій залежності відповідальності та покарання, що призначається співучаснику, від відповідальності та покарання, що призначається виконавцю правопорушення. Саме в цьому розрізі визнання акцесорної природи співучасті є чуже сучасній теорії та практиці застосування норм кримінального закону [56, с 325].

Навпаки, визнання самостійної відповідальності співучасників дозволяє вирішувати багато питань, що виникають при розгляді кримінальних справ про правопорушення, скоєні спільними зусиллями двох чи більше осіб.

НУБіП України

Так, відповідно до зазначеного принципу, звільнення від кримінальної відповідальності виконавця незалежно від його заснування (добровільна відмова, каяття, амністія та ін.) не впливає на відповідальність інших співучасників.

Принцип самостійної відповідальності співучасників правопорушення дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності особу за підбурювання тощо.

Більше того, цей принцип повністю відкидає солідарну відповідальність осіб, які спільно вчинили правопорушення, іншими словами, відкидає можливість відповідальності за дії, до яких особа не причетна і в скоєнні яких вона персонально не винна. Кожен співучасник злочину несе відповідальність у межах своєї особистої вини. Не можна притягнути до відповідальності співучасника за такі дії виконавця або за заподіяння такого шкідливого наслідку, які не охоплювали його (співучасника) наміром [57, с. 9]. Однак аналіз судової практики показує, що при вирішенні таких питань ще трапляються помилки, які нерідко призводять до неправильної кваліфікації дій співучасників.

Необхідно також зазначити, що межі відповідальності учасників залежать від форм співучасті, характеру та ступеня їх участі у скоєнні того чи іншого правопорушення. При простій співучасті кожен співучасник, будучи співвиконавцем, робить дії, які разом із діями інших співучасників утворюють склад правопорушення.

Виходячи з того, що все досконале представляє спільне, неподільне правопорушення і наслідки, що наступили, є результатом діяльності всіх співучасників, кожен з них несе відповідальність за всі злочинні дії в цілому.

Спільно заподіяна шкода ставиться за провину кожному співучаснику як шкоду, заподіяну їм самим. При цьому немає значення, повністю або частково і в якому вигляді кожен співучасник виконав і чи об'єктивну сторону правопорушення виконував. Наприклад, якщо троє співучасників спільно нанесли потерпілому по кілька ножових ран, кожна з яких завдала легкої шкоди

здоров'ю, а загалом вони завдали тяжкої шкоди здоров'ю внаслідок небезпечної для життя великої втрати крові, то дії кожного співвиконавця повинні кваліфікуватися за ст. 121 КК України, а не за ст. 125 КК України [17].

Дії таких співучасників, взяті разом, утворюють загалом у даному випадку інший склад правопорушення, ніж дії кожного, окремо. За простої співучасті дії кожного співучасника кваліфікуються безпосередньо за відповідною статтею Особливої частини КК України без застосування ст. 27 КК України [17].

Необхідно також зазначити, що на думку Р.П. Орловського, з якою ми погоджуємось відсутність у КК вимоги про необхідність посилання на ч. 2 ст. 27 КК при кваліфікацій дій виконавця є недоліком чинного кримінального закону. Необхідність вказівки на ч. 2 ст. 27 КК при кваліфікації дій виконавця надасть можливість ще раз привернути увагу суду до наявності відповідної кореляції та необхідності застосування інших інституційних норм про співучасть у злочинів – тих, що передбачають спеціальні правила призначення покарання співучасникам. За становища, що існує зараз, такі системні зв'язки, на превеликий жаль інколи втрачаються [58, с .373].

Інституційна норма, присвячена кваліфікації діянь організатора, підбурювача і пособника має виразно акцесорний характер. Якісь серйозні заперечення того факту, що, за загальним правилом, логіка обгрунтування відповідальності організатора, підбурювача та пособника має слідувати за спільно вчиненим злочином, об'єктивна сторона якого виконана виконавцем, у науці кримінального права практично відсутні. Чи не єдиним вченим, який послідовно критикував таке слідування був А. Н. Трайнін [59 с.124-125].

Прискіпливий аналіз системних зв'язків між нормами, які встановлюють підставу відповідальності співучасників, та нормами, які окреслюють межі поставлення у провину спільно вчиненого злочину, дозволяє виявити низку «білих 245 плям» і сьогодні.

Як уже зазначалось у ч. 2 ст. 29 КК України вказується на те, що організатор, підбурювач та пособник підлягають відповідальності за

відповідною частиною статті 27 і тією статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем. Як же оцінювати діяння співучасників, якщо злочин виконавцем не вчинений? Або ж вчинений, проте, не той, на вчинення якого відбулась змова. На перший погляд, саме вирішенню цього питання присвячені положення ч. 5 ст. 29 КК про ексцес виконавця та ч. 1 ст. 31 КК про його ж добровільну відмову. В дійсності, можна погодитись з тим, що відповідь на перше питання надана у ч. 1 ст. 31 КК: інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець [17].

Проте очевидним є те, що існуюча інституційна норма, текстуально виражена у ч. 5 ст. 29 КК абсолютно не спроможна надати відповідь на поставлені питання. Вона присвячена лише створенню певного обмежувача, запобіжника для інших співучасників від притягнення їх до відповідальності за злочин, вчинений у результаті ексцесу. Відсутність будь-яких вказівок на те, як саме слід оцінювати діяння виконавця дає підстави для міркувань, що вся його попередня діяльність кане в лету, а подальша – вже не охоплюється інституційними нормами про співучасть. Отже без відповіді залишається питання про те, чи закреслює ексцес всю роль виконавця як співучасника. Іншу непослідовність у застосуванні інституційної норми про ексцес виконавця ми знаходимо у оцінці дій інших співучасників. Всі традиційні твердження про те, що у випадку ексцесу виконавця інші співучасники підлягають відповідальності за готування або замах на узгоджений злочин, і що в цьому виражається самостійний характер відповідальності співучасників, кудись зникають при аналізі конкретних прикладів [17].

У абз. 3 п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 року № 10 вказується, що «якщо група осіб за попередньою змовою мала намір вчинити крадіжку чи грабіж, а один з її учасників застосував або погрожував застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, то

дії цього учасника належить кваліфікувати як розбій, а дії інших осіб – відповідно як крадіжку чи грабіж за умови, що вони безпосередньо не сприяли застосуванню насильства або не скористалися ним для заволодіння майном потерпілого» [69, с.428].

Аналізуючи норми, присвячені вирішенню питання про межі кримінальної відповідальності співучасників, слід зазначити, що приписи статті 30 КК України [17], на нашу думку, не можуть бути визнані такими, що належать до інституту співучасті у правопорушенні. Вказані приписи не присвячені визначенню меж відповідальності співучасників за умисну і спільну участь декількох суб'єктів у вчиненні умисного правопорушення (що є поняттям співучасті).

Натомість основне їх функціональне призначення полягає у визначенні хто з учасників організованих злочинних об'єднань підлягає кримінальній відповідальності та за які саме з учинених в ході здійснення злочинної діяльності такого об'єднання правопорушень. Як і положення ч. 4 ст. 28 [17], вказані норми виходять за межі поняття співучасті у злочині. Їх існування у тексті кримінального закону видається нам сумнівним, оскільки, як ми вже зазначали раніше, протидія організованій злочинності має відбуватися шляхом комплексного застосування норм інститутів співучасті у злочині та множинності правопорушень.

Щодо кожного із правопорушень, які були вчинені організованими злочинними об'єднання питання про види співучасників у них, форму співучасті та межі відповідальності співучасників має ставитись окремо, а не в узагальненому вигляді, як це робиться у ст. 30 КК. З огляду на це вважаємо, що ст. 30 КК підлягає виключенню з тексту кримінального закону як така, що не належить до інституту співучасті у вчиненні правопорушенні і вносить суперечності у застосування норм вказаного інституту [17].

В науці кримінального права точиться дискусія щодо правових наслідків добровільної відмови. Одна група вчених стверджує, що у результаті добровільної відмови кримінальна відповідальність виключається [61, с 20],

тоді як інші розглядають її як самостійну підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому різне тлумачення правових наслідків добровільної відмови іноді допускається навіть у межах однієї роботи.

Так, В. П. Тихий, розглядаючи загальну норму про добровільну відмову, що міститься у ст. 17 КК, пише про виключення відповідальності, тоді як М. І. Панов, аналізуючи ст. 31 КК, вказує на те, що співучасники звільняються від кримінальної відповідальності [62, с.222].

Не вдаючись до суті наукового спору, лише зазначимо, що ми підтримуємо позицію Ю. В. Бауліна відповідно до якої добровільна відмова є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності, оскільки у діянні суб'єкта, який відмовляється, вже наявний склад незакінченого злочину (готування або замаху) [63, с.95].

Інституційна норма про добровільну відмову співучасників виражена у ст. 31 КК, згідно якої у разі добровільної відмови від вчинення кримінального правопорушення виконавцем (співвиконавцем) інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того кримінального правопорушення або замах на те кримінальне правопорушення, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець [17.

Аналіз приписів, що містяться у ній дозволяє дійти висновку, що в основу такої норми переважно покладена ідея самостійної відповідальності співучасників: добровільна відмова виконавця не означає звільнення від кримінальної відповідальності організатора, підбурювача та пособника; у той же час добровільна відмова будь-кого з останніх не означає звільнення виконавця чи інших співучасників.

В той же час для розглядуваної норми характерні й окремі елементи акцесорності: для організатора, підбурювача та певною мірою пособника недостатньо самоусунутись від подальшої участі у злочині для добровільної відмови. Закон вимагає від них активної форми поведінки, спрямованої на недопущення вчинення злочину шляхом або його відвернення, або своєчасного повідомлення органам державної влади.

НУБіП України

Крім того, як справедливо вказує Ю. В. Гродецький, проявом акцесорної теорії є й той факт, що у разі добровільної відмови виконавця, стадія злочину, на якій він припинив своє діяння, впливає на відповідальність інших співучасників, оскільки останні підлягають відповідальності за готування до того злочину або за замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець (ч. 1 ст. 31 КК). Вчений також відзначає, що добровільна відмова виконавця у злочинах з одним виконавцем унеможливлює добровільну відмову інших співучасників, оскільки вони вже не можуть усунути своїми діями власну участь у злочині [64, с.139].

Окрім того, у ст. 31 КК України законодавець не встановлює поняття добровільної відмови співучасників, відсилаючи до поняття добровільної відмови, яке наведене у ст. 17 КК України [17]. Згідно з вказаною нормою добровільна відмова полягає в тому, що особа, усвідомлюючи можливість доведення кримінального правопорушення до кінця, остаточно, за власною волею припиняє готування до кримінального правопорушення або замах на кримінальне правопорушення. Таким чином, виконуються ознаки добровільної відмови та, забезпечується виключення кримінальної відповідальності особи. Однак, для того щоб злочинний результат не настав, співучасникам, у тому числі й співвиконавцю, необхідно припинити як власні діяння, так і запобігти наслідкам власних дій (бездіяльності). Для співвиконавця це можливо зробити лише шляхом запобігання вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками [17].

В ч.1 ст.17 КК України зазначено, що добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця» [17]. Таким чином, характерними ознаками добровільної відмови є:

1) остаточне припинення особою готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення;

2) відмова від вчинення кримінального правопорушення з волі самої особи; 3) наявність в особи усвідомлення можливості довести кримінальне правопорушення до кінця.

В чому ж особливість добровільної відмови співучасників. Насамперед зазначимо, що відповідно до ст. 26 КК України співучастю в кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. А ст. 31 КК України стосується добровільної відмови співучасників та передбачає добровільну відмову виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача й пособника [17].

Особливість добровільної відмови співучасників є те, що спільна участь кожного зі співучасників перебуває в зв'язку зі злочином, що вчинюється виконавцем (співвиконавцями) [65].

Добровільна відмова від доведення кримінального правопорушення окремого співучасника має кримінально-правове значення для нього самого, як підстава, що звільняє його від кримінальної відповідальності.Отже, кримінально-правові наслідки добровільної відмови кожного співучасника кримінального правопорушення носять індивідуальний характер. Однак, центральною фігурою співучасті є виконавець.

Досліджуючи добровільну відмову організатора, підбурювача й пособника щодо кримінального правопорушення, доцільно зазначити, що вона є різною за формою однак аналогічна за своєю суттю, а отже, вищезазначені суб'єкти мають не допустити, щоб вчиненні ними діяння стали однією з умов кримінального правопорушення скоєного виконавцем. В ч. 2 ст. 31 КК України передбачено, що кримінальна відповідальність цих осіб виключається, якщо вони відвернули вчинення кримінального правопорушення або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється.

Одним із найнебезпечніших співучасників кримінального правопорушення є організатор. Як зазначено в ч. 3 ст. 27 КК України

організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [17].

Важко не погодитись О.К. Панько який зазначив, що для організатора характерною є активна форма поведінки незалежно від того, який злочин намічено скоїти (з матеріальним чи формальним складом) і як його буде вчинено виконавцем: шляхом активних дій чи бездіяльності [65, с. 116).

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК України [17]). Дії підбурювача відрізняються від дій виконавця. Адже дії підбурювача спрямовуються на схиляння до діянь співучасників. Форми схиляння законодавець визначив різноманітні, однак вони спрямовані на те, щоб викликати рішучість співучасників вчинити кримінальне правопорушення. Підбурювач у подальшому, як правило, втрачає контроль над діяльністю співучасників кримінального правопорушення.

Законом визначено дві форми добровільної відмови підбурювача від участі в доведенні кримінального правопорушення до кінця:

-відвернення вчинення кримінального правопорушення;

- своєчасне повідомлення відповідним органам державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється (ч. 2 ст. 31 КК України [17]).

Відвернення вчинення кримінального правопорушення це дія, яка спрямована на те, щоб кримінальне правопорушення не було доведене до кінця. Варто зазначити, що законодавець, передбачивши відвернення вчинення кримінального правопорушення як форму добровільної відмови підбурювача, не вказав при цьому на способи такого відвернення. А тому ми повністю підтримуємо думку Загодіренко П. О., що відвернення вчинення кримінального

правопорушення як одна з форм добровільної відмови підбурювача може полягати в таких діях:

1) впливі на спільно діючих із ним співучасників із метою схиляння їх до невиконання чи припинення злочинної діяльності, а в окремих випадках і до усунення її наслідків;

2) вчиненні підбурювачем діяння, яке виключає можливість доведення кримінального правопорушення до кінця іншими співучасниками: ненадання мінімальної інформації, відсутність якої унеможливлює вчинення кримінального правопорушення іншими співучасниками; створення перешкод, які виключають можливість доведення кримінального правопорушення до кінця (наприклад, зміна замків, шифрів, встановлення охорони, попередження потерпілого, повідомлення громадськості тощо) [67, с. 292].

У ч. 2 ст. 31 КК України законодавець вказує на ще одну форму добровільної відмови підбурювача – своєчасне повідомлення відповідним органам держав- ної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється. Невід'ємними ознаками цієї форми добровільної відмови є: 1) вона здійснюється лише шляхом активної поведінки – дії; 2) ці дії носять інформаційний (а не фізичний) характер і вчиняються у вигляді повідомлення; 3) це повідомлення може бути здійснене як самим підбурювачем, так і іншими особами на його прохання та від його імені; 4) за своїм змістом (характером відомостей і їх обсягом) воно має бути таким, що містить інформацію, необхідну й достатню для припинення кримінального правопорушення, що готується або вчиняється; 5) повідомлення спрямовується на певну адресу; 6) воно має бути зроблене в певний час (своєчасно) [63, с. 121].

Щодо до добровільної відмови пособника то вона відмінна від добровільної відмови як організатора, так підбурювача. Законодавчо закріплено, що добровільної відмови організатора й підбурювача виражається у двох формах, а саме: відверненні ними вчинення кримінального правопорушення та своєчасному повідомленні про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється, відповідним органам державної

влади, добровільна відмова пособника може виражатись ще в двох формах: ненадання ним засобів чи знарядів вчинення кримінального правопорушення або неусуненні перешкод вчиненню кримінального правопорушення.

На думку Р.О. Орловського до основних проблемних питань, пов'язаних з нормами про добровільну відмову співучасників, крім розуміння її правових наслідків, належать такі:

1) підстава добровільної відмови співвиконавця;

2) особливості добровільної відмови співучасника, який мав виконати декілька ролей у спільно вчинюваному злочину;

3) оціночний характер поняття своєчасності повідомлення про підготовлюваний або вчинюваний злочин;

4) доцільність розширення переліку способів добровільної відмови щодо окремих співучасників;

5) кваліфікація дій співучасників при добровільній відмові виконавця (співвиконавця) та виконавця (співвиконавця) при добровільній відмові співучасників [68, с .158].

Висновок до розділу III.

Отже кримінальна відповідальність співучасника у правопорушенні - це засноване на кримінально-правових нормах засудження державою суспільно небезпечного винного діяння та самої особи, яка вчинила це діяння, виражене в обвинувальному вироку та пов'язане з покаранням чи іншими заходами кримінально-правового впливу.

Як було зазначено, підставою кримінальної відповідальності кожного співучасника є особисто їм вчинене суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки складу правопорушення.

Співучасники несуть кримінальну відповідальність загальних підставах. Єдиним підставою кримінальної відповідальності є у сукупному ознак складу правопорушення. Співучасники притягуються до відповідальності за

правопорушення, у спільному вчиненні якого вони брали участь і об'єктивну сторону виконав виконавець правопорушення, тобто за тією ж статтею Особливої частини КК України. При цьому дії організатора, підбурювача та посібника додатково кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27 КК України.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення завдання, що виявляється у визначені сутності та особливостей кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у співучасті. В результаті дослідження сформульовано ряд висновків.

1. Здійснено періодизацію становлення інституту співучасті. Визначено наступні етапи:

- X - XVII ст., - покарання за співучасть у злочині було тотожним покаранню за індивідуально вчинений злочин, його міра була однаковою для всіх співучасників, а саме поняття «співучасть» ще не сформувалось;

- XVII – XIX ст. - законодавцем були введені норми про покарання за участь у вчиненні злочину з урахуванням видів співучасників;

- XIX - початок XX ст. - коли законодавчо встановлюються поняття і форми співучасті, види злочинних об’єднань.

Варто зазначити, що розвиток інституту співучасті в українському кримінальному праві неухильно йшов шляхом встановлення пріоритету норм загальної частини кримінального кодексу над особливою частиною, диференціації видів співучасників в залежності від виконуваної ними ролі, форм співучасті в залежності від ступеня узгодженості дій співучасників, характеру зв'язку між ними і ступеня суспільної небезпеки проявів групової злочинності.

Ми повністю підтримуємо науковців, які зазначали, що велика кількість складнощів у правозастосовчій практиці викликано недосконалістю чинного кримінального.. До числа таких проблем слід віднести крайню невизначеність таких ознак, як стійкість, згуртованість.

2.Співучасть - це особлива форма скоєння злочину умисно двома і більше способами, що має вищий рівень суспільної небезпеки.

Об'єктивними ознаками співучасті: участь у злочині двох чи більше осіб; спричинення одного і того самого, єдиного для всіх співучасників. злочинного результату; причинний зв'язок між діянням кожного співучасника і єдиний злочинний результат.

Суб'єктивною ознакою є умисел співучасників, якій включає: взаємну поінформованість співучасників про злочинну діяльність кожного або когось із них; усвідомлення кожним із співучасників того, що він своїми діями спільно з діями інших вчиняв злочин або сприяв його вчиненню; бажання або свідоме допускання настання єдиного злочинного результату.

3.Форми співучасті розрізняють: за об'єктивною ознакою - проста і складна співучасть і за суб'єктивною ознакою - співучасть без попередньої змови, співучасть з попередньою змовою, злочинна організація та організоване злочинне угруповання.

4. Відповідно до ККУ співучасниками кримінального правопорушення є: виконавець, організатор, підмовник та пособник. Відповідальність співучасників визначається з застосуванням відповідної частини чинного КК.

Співучасть у злочині характеризується умисною формою вини, що передбачає наявність умислу кожного із учасників стосовно їх власних дій (бездіяльності); наявність умислу стосовно діянь інших співучасників, єдність наміру всіх співучасників вчинити один і то й самий злочин, єдність злочинного інтересу для всіх співучасників, тобто спрямованість їх умислу на досягнення загального злочинного результату.

Єдність наміру всіх учасників (співучасників) щодо спільності їхніх дій і єдиного злочинного результату не означає обов'язкового збігу їх мотивів: злочинна діяльність кожного із співучасників може бути викликана різними спонуканнями.

5.Щодо акцесорної природи співучасті безумовним слід уважати положення, що відповідальність співучасників повинна наставати лише в тому

НУБіП України

разі, якщо доведено, що виконавець вчинив кримінальне правопорушення чи почав його вчиняти. Це випливає із самої суті поняття співучасті у кримінальному правопорушенні як умисної спільної участі кількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Спільна участь передбачає участь принаймні двох осіб, одна з яких має виконувати об'єктивну сторону злочину. Саме через це слід визнати існування залежності рішення про відповідальність співучасників від поведінки виконавця, що зумовлено акцесорними властивостями співучасті. А тому ми погоджуємось на необхідності змін в ч. 4ст. 29 ККУ, що у разі вчинення виконавцем незакінченого кримінального правопорушення, тобто якщо дії виконавця були зупинені на стадії готування чи замаху, інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому кримінальному правопорушенні.

При співучасті у кримінальному правопорушенні наявні особливості добровільної відмови від доведення посягання до кінця порівняно з добровільною відмовою особи, яка скоїла кримінальне правопорушення одноосібно. Добровільна відмова одного із співучасників є підставою для звільнення саме цього співучасника від кримінальної відповідальності та не поширюється на інших співучасників.

НУБіП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144

2. Бойко А. И. Система и структура уголовного права : в 3 т. Т. 3. Структура уголовного права и его идентификация в национальной юриспруденции / А. И. Бойко. Ростов н/Д : Изд-во СКАГС, 2008. – С. 350.

3. Качалов В. Соотношение принципов акцессорности и самостоятельности ответственности соучастников преступления по российскому уголовному праву. Уголов. право. 2005. № 5. С. 28–29

4. Клименко Ю. А. О юридической природе соучастия в преступлении. Актуал. проблемы рос. права. М.: Изд-во МГЮА, 2010. № 4 (17). С. 137–146

5. Ситникова А. Законодательно-текстологическое моделирование института соучастия в преступлении. Lex Russica. М.: 2016. № 2 (111). С. 81–99

6. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / О. Шевченко. – К. : Вентурі, 2001.с. 432

7. ***Kelly Richards. What makes juvenile offenders different from adult offenders? Trends & issues in crime and criminal justice. № 409. February 2011.URL:https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=53264837200 (дата звернення 25.04.2021).***

8. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. СПб. : Изд. Н. С. Таганцева : Гос. Тип., 1904. 1122 с.

9. Швеков Г.В. История создания первого советского уголовного кодекса (УК РСФСР 1922 г.): Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук / Всесоюз. юрид. заоч. ин-т. Москва : [б. и.], 1967. 19 с.

10. Уголовный кодекс УССР : утв. ВУЦИК 23 авг. 1922 г. Изд. 2-е, офиц. Харьков : Юриздат, 1922. 100 с.

НУБіП України

11. Уголовный кодекс РСФСР 1960 г.: с постатейными материалами. М. : Юрид. лит., 1983. 368 с

12. Орловський Р.С. Історія розвитку кримінального законодавства про форми співучасті / Р.С. Орловський // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 27. С. 39–49.

13. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року//Відомості Верховної Ради України. 2021

14. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Т. 1. Тула: Автограф, 2001. 800 с.

15. Ковалев М. И. Соучастие в преступлении. Ч. 1: Понятие соучастия. Учен. тр. СвЮИ. Свердловск, 1960. Т. 3. 287 с.

16. Мельников А. М. Деякі особливості групового вчинення злочину. Наук. вісн. Юрид. акад. МВС. 2004. № 2. С. 232–238

17. Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф. Г. Бурчак. К.: Вища школа, 1986. С. 92

18. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. Москва: Юрид. лит., 1974. 156 с. 208

19. Ковалев М. И. К вопросу о понятии соучастия в советском уголовном праве. Правоведение. 1959. № 4. С. 97–105

20. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая. В 2-х томах. Т. 1. [Текст] / Н. С. Таганцев. М.: Наука, 1994. 380 с.

21. Шеслер А. В. Уголовно-правовое значение института соучастия в преступлении. Юрид. наука и правоохран. практика. Тюмень: Изд-во ТЮИ МВД России, 2006. № 1. С. 69–74.

22. Ситникова А. И. Доктринальные модели и законодательные конструкции института соучастия в преступлении: монография М.: Юрлитинформ, 2009. 184 с

23. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву. Киев. Наук. думка, 1969. 216 с

НУБіП України

24. Іванова Л. О. Співучасть у злочині: історичний аналіз і теорії законодавства. Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. «Право». 2010. Вип. 14. С. 115–123.

25. Церетели Т. В. Причинная связь в уголовном праве. М.: Госюриздат, 1963. 382 с

26. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001.с. 416

27. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С.248

28. Трайнин А. Н. Некоторые вопросы учения о соучастии. Социалист. законность. 1957. № 2. С. 21–29.

29. Ус О. В. Інститут співучасті в кримінальному законодавстві України: порівняльно-правовий аспект. Проблеми законності. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. Вип. 59. С. 115– 121

30. Харко Д. М. Теорії правової природи співучасті та визначення ролі виконавця злочину. Часопис Київ. ун-ту права. 2012. № 2. С. 321–325

31. Агаркова А. Організатор як суб'єкт масових заворушень / Альона Агаркова // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 11. - С. 177-181

32. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія / Р. С. Орловський ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2019. - 623 с.

33. Заблоцкий Р. П. О совершенствовании института соучастия в российском уголовном праве и законодательстве. Современные проблемы права: сб. науч. тр. Волгоград: ВА МВД России, 2009. Ч. 1. С. 93–97

34. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

35. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая: в 2 т. / Н. С. Таганцев;сост. и отв. ред.Н.И. Загородников. М.: Наука, 1994. Т. 1.С. 329

НУБіП України

36. Жаровська Г. П. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблеми диференціації / Г.П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича: зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2011. – Вип. 125. – С. 96–101

37. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с

38. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів вищ. навч. закл. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ, 2009. 512 с.

39. Шубина В. Ю. Институт пособничества в совершении преступления: уголовно-правовой и криминологический аспекты: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2012. 34 с

40. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 23.12.2005 № 13. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973–2011 роки): станом на 26 верес. 2011 р. уклад.: Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. Харків: Право, 2011. С. 326–333

41. Ухвала суду № 87579636, 13.02.2020, Іллічівський міський суд Одеської області URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення 15.05.2021).

42. Водько М.П. Кримінально-правова регламентація протидії організованій злочинності / М.П. Водько, О.О. Подобний ; Одеський держ. ун-т внутрішніх справ. – Одеса, «Юридична література», 2010. – 192 с

43. Орловський Р. С. Виконавець як вид співучасника у злочині / Р. С. Орловський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2014. – Вип. 4, т. 2. – С. 181–186.

44. Ушаков А. В. Ответственность за групповые преступления (общие вопросы). Калинин: Калинин. ун-т, 1975. 72 с.

45. Мондохонов А. Признаки преступного сообщества (преступной организации). Законность. 2010. № 9. С. 38–40.

НУБіП України

46. Орловський Р. С. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою як кваліфікуюча ознака конкретного складу злочину. Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 4–5 квіт. 2014 р. Дніпропетровськ: ГО «Прав. світ», 2014. С. 124–12

47. Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за одержання хабара, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Часопис Київ. ун-ту права. 2011. № 2. С. 215–219

48. Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 636 с

49. Альошин Д. Н. Форми співучасті в новому Кримінальному кодексі України: проблеми реалізації правових норм. Право і Безпека. 2002. № 1. С. 15-19.

50. Наумов С. Н. Совместиость участия как оценочный признак соучастия в преступлении. Общество и право. Краснодар: Изд-во Краснодар. ун-та МВД России, 2009. № 3 (25). С. 125–128

51. Ткаченко В. Класифікація форм співучасті у злочині як кримінально-правова проблема. Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Юрид. науки. 2007. Вип. 74-76. С. 102–103

52. Єфремов С. О. Форми участі в організованій злочинній діяльності: їх відображення у Кримінальному кодексі. Вісн. прокуратури.2003. № 4. С. 53–58

53. Жаровська І. М., Моршнєв Є. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації): [навч. посіб.] Львів: ПП Лукащук В. С., 2008. 109 с

54. Зінченко І. О., Тютюгіна В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія. Харків: Фінн, 2008. 336 с.

55. Іваненко І. В. Інститут співучасті у кримінальному праві України: новації та пропозиції. Часопис Київ. ун-ту права. 2007. № 1. С. 142–147

НУБіП України

56. Кваша О. О. Відповідальність за злочинну організаторську діяльність за новим Кримінальним кодексом України. Правова держава: щорічник наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2002. Вип. 13. С. 325–333.

57. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред.: В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

58. Орловський Р. С. До питання про підстави кримінальної відповідальності співучасників. Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 трав. 2011 р. / редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дуров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 373–377.

59. **Suzanne D. Strater. The Juvenile Death Penalty: In the Best Interests of the Child?** ***Loyola University Chicago Law Journal*****. Vol. 26. Issue 2. Winter 1995. Childlaw Symposium Issue. URL: http://lawecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article =1568&context=luclj. (дата звернення 08.09.2021).**

60. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 06.11.2009 № 10. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973–2011 роки): станом на 26 верес. 2011 р. уклад.: Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. Харків: Право, 2011. С. 419–430

61. Дядько Д. Е. Добровольный отказ от совершения преступления по советскому уголовному праву: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харьков, 1974. 20 с.

62. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред.: В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; М-во освіти і науки України, Нац.

юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

63. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

64. Гродецький Ю. В. Загальні особливості добровільної відмови при співучасті. Актуальні проблеми правознавства: тези доп. та наук. повідомл. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів : до 200-річчя Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. С. 137–139.

65. Міщанин Т. Відповідальність співучасників при добровільній відмові від доведення кримінального правопорушення до кінця // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2021. Вип. 5(39). URL: https // doi.org/10.25313/2520-2308-2021-5-7212

66. Панько К.А. Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1975. 147 с.

67. Загодіренко П. О. Добровільна відмова співучасників від доведення злочину до кінця. Актуальні проблеми держави і права, 2013.С.289-297

68. Орловський Р. С. Особливості добровільної відмови виконавця злочину. Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2015. Вип. 20. С. 158–163.

НУБіП України